Юліан Опільський

ТАНЕЧНИЦЯ З ПІБАСТУ

Нарис з староєгипецького побуту

У ПІБАСТІ

Не повним руслом протікав Ніл крізь казково і плодовитий намул дельти. Очищена вже, синява хвиля наповнювала сотні каналів, проток, рукавів, природних та штучних, хоча обидва береги зеленіли вже благодатним даром богині Непт, а при березі у повному розквіті широкою смугою ріс лотос. Сині та білі квітки підіймалися вгору понад рухливою хвилею та злегка хилилися на пружних стеблах, відкриваючи свої жовто-помаранчеві осередки назустріч променям сонця. Легесенький північний легіт розвівав задушливі пахощі цинамонової кори, які пливли з білих та синеньких квіток, і відносив їх ген у далечінь, де спочивав уночі володар світу, триясне сонце Ра.

"Се я, лілея, пречиста між квітами, що яснію в городі бога сонця Ра", — казала квітка, а останній погляд божих очей цілував її маленьку голівку, наче очі дівчини.

Дещо далі, на ставах і мокляках, гордо маяли височенні віяла папірусу, а серед них раз у раз чулися крики всілякої птиці. По тихих плесах плавали гуси та лебеді, а рожеві фламінго розчищали і розправляли на грудях пір'я. При тому вигинали свої довгі шиї, наче пагони лотоса, тріпали крилами та раз у раз підносили й опускали цибаті ноги. З малого болотистого горбка, залишків колишньої греблі над каналом, приглядався до рухливих птиць поважний довгодзьобий ібіс, свята птиця бога Тота. Два червонодзьобі бузьки стояли на

високому шпилі великої святині Бастет-Гатори, а їхній клекіт супроводжував засинаючий день.

Дещо далі, на лівому березі Абарійського рукава ріки, скрипіли дерев'яні журавлі та черепки, які вибирали намул і воду з каналів. Одягнуті в брудні фартухи мужики сіяли зерно і перепорпували намул гакуватими мотиками та дерев'яними сохами. Під двома віялами з різнобарвного пір'я сиділи наставники та вигуками підганяли робітників. Деколи кликали до себе то сього, то того з-поміж них, а коли хтось лягав ниць перед достойником, на його худий, оголений хребет спадав град ударів тростини або пальмового батога як кара за лінощі чи знесилення. Поруч сидів писар і пильно записував міри висіяного зерна та оберемки папірусу, що його вирубували робітники над ставом.

Усі ті люди спішилися: мужики з страху перед буком, наглядачі та писарі — з обов'язку. Однак і ті, й інші раз у раз поглядали на той бік ріки, де на штучному насипі стояло місто Пібаст, а біля нього ще більше місто різнобарвних наметів. На шпилях святині Гатори майоріли зелені прапори, та здалека виднілись сурмачі. Вони-то мали при заході сонця дати знак усьому живому, що починається теху — щорічне свято плідності та статевої спроможності богині Гатори. Вона, як і богиня Бастет, допомагає породіллям, вона, як Ізіс, кормить Гора, який є Озірісом і Амоном в одній особі. З неї почалося все життя богів, людей та тварин. Ніл живить усе живе, Гатора плодить його в обіймах Ра...

Аж ось показалася величезна громада човнів. Вони пливли вниз рікою від Мемфіса, а в них роїлося від чоловіків та жінок. Одні гребли веслами і в такт співали святий гімн. Інші наливали в чарки темне густе вино, пили самі і давали жінкам, які пили не менше від чоловіків. Деякі лежали вже без пам'яті на рогожах, якими було застелено дно човнів, або на колінах товаришів чи товаришок. Інші тримали в руках калатала, якими здіймали нечуваний шум та тріск. Сей гамір принаджував населення сіл та містечок на береги ріки. Тоді-то жінки на човнах починали насміхатися з глядачів.

— Порпайтеся в намулі ви, що думаєте тільки про ячмінні паляниці та пиво для ваших чоловіків! Гей! Вони чорні, брудні, смердять часником та гнилою рибою, а у вас порепана шкіра на руках, на одязі плями від олії та ще від чогось... Ха-ха-ха! Сидюхи, сидюхи! Гей, до нас ходіть, до нас! У святиню великої богині! Вона дасть вам чудові пахощі, солодку любов та легкі пологи. З нами ходіть, з нами! Човни ждуть, хлопці ждуть вас, сидюх-недотеп!

Високо миготіло яскраве вбрання жінок, а блискуче тіло рожевіло під ним від погасаючих променів сонця. Паломниці вигиналися всім тілом, наче в любовному шалі, а їх пристрасні, безсоромні рухи надили жінок та чоловіків...

Була се щорічна проща до Пібаста на свято Гатори. З кожної оселі випливали човни з учасниками і приєднувалися до походу біля Мемфіса, звідки уже разом пливли до Пібаста.

Саме коли човни порівнялися із самітним ібісом на березі, червона сонячна куля торкнулась обрію та звільна почала западати у західну пустиню, куди за Озірісом їдуть душі померлих. А в сю мить заграли зі шпилів сурми...

Враз наче хто нове життя влив у похилені постаті робітників, наставників, писарів. Мотики, плужки попадали в намул, свиней, які втоптували посіяне зерно, погнали пастухи додому, згортки папірусу, тростинові пера та фарби було сховано в сумки, а наставники з поспіхом бігли до човна, який плив до Пібаста. Опустіли поля, а зате місто запалало тисячами вогнів, смолоскипів, загомоніло від вигуків п'яних або збуджених паломників, тріскотні калатал, реготу жінок, реву худоби та від звуків сурм.

Ожив і табір. З останнього дволітнього походу проти хеттів, з-під далекого Кадешу над Оронтом, вернувся саме володар Верхнього та Нижнього Єгипту — фараон Рамессу, а з ним вертався цвіт його війська

та полки сардинських і пеласгійських найманців. В нагороду за труднощі довгого походу через сірійську пустиню дозволив фараон усім єгиптянам узяти участь у святі богині Пібаста та й сам на чолі найвищих воєначальників і офіцерів вибрався до храму.

Похід фараона відкривав відділ пеласгійських найманців. Баскі каппадокійські коні тягли двоколісні, ковані спіжем колісниці з високими передками. По боках колісниць висіли шкіряні сагайдаки на стріли та рогатини, на лук і топір. Віжки тримав візник у повстяному капелюсі та легкій туніці з короткими рукавами. Біля нього стояв вершник у великому спіжевому шоломі з китицею. На колісницях їхали начальники, а за кожним виступали більші або менші гуртки піхотинців. Начальники мали на шоломі по дві або й три китиці з фарбованої кінської волосіні. На тілі носили всі широкий черес, кований спіжевою бляхою, на ногах — спіжеві наголінниці, а на лівому плечі — величезний довгастий щит з волячої шкури, вкритий спіжевими пластинами. З того ж металу був і великий гуда в центрі щита. При боці у кожного — широкий меч-аор у важкій піхві, кованій міддю, спіжем або й золотом, а права рука тримала два списи з зазубцями.

Дуже пишно та войовничо виглядали пеласги. їх лиця були значно біліші від мідяних лиць єгиптян. Серед чорноволосих єгиптян та сардинців відзначалися пеласги тим, що їх волосся було яснішої, каштанової або й світлої барви, а очі дивились з-під насуплених брів синьо або сіро. Ця барва волосся та очей найбільше відстрашувала мешканців Пібасту. Між усіма пеласгами вирізнявся високий, стрункий воїн з трьома китицями на шоломі, з-під якого спадала на плечі хвиля золотистого волосся. Сині, мов вода Нілу перед розливом, великі очі дивились гордо на яскраву юрму галасливих та вертких паломників, робітників, єгипетських вояків, продавців води, вина, бубликів, фіг, цибулі, часнику та винограду. Він був, видно, начальником відділу, бо на шоломі та щиті ясніло чимало золота, в ушах блищали багаті заушниці, а на руці — два звинені золоті вужі. Його туніка була з фінікійського пурпуру, обшита золотою бортою, а упряж його арабських коней аж капала від срібла та жем-чугів. За ним їхав присадкуватий, кремезний

сорокалітній воїн з карком бика, м'язами Геракла і лицем крамаря. Він хитро, скоса оглядав товпу єгиптян та раз у раз ділився своїми спостереженнями з молодим полковником.

За полком пеласгійців бігли оголені бігуни з довгими тростинами і нещадно розганяли юрму криком та влучними ударами.

— Місце для походу володаря обох світів, Амона Ра в його власній особі, фараона Амен Рамессу, володаря Томурі і Тореші, Кушу, Пунту, Ретенну та Кадешу, володаря дев'ятьох народів, мужа вдови, батька сироти, якому підкоряється лев пустині і який надає землі плодючість, краєві — щастя та спокій, а душам обіцяє всі блага Озіріса в Аменту!

Так кричали окличники, а юрма верещала з болю та переляку або вигукувала на честь фараона. За окличниками ступали жерці зі статуєю богині Гатори. Вона мала голову корови, бо корова була образом богині землі. За нею несли інші жерці три статуї богинь Мут, Сехмет і Бастет, культ яких поєднувався подекуди з культом Гатори у вшануванні божественної жіночої плодючості. В кінці безпосередньо перед дружиною фараона несло кілька жерців статую Ізіди, яку щороку на свято Гатори привозили з Мемфіса. Над усміхненим лицем богині виднівся круг місяця, охоплений рогами корови, при її повних грудях лежало дитинча — Гор, син її й Озіріса, перший володар Єгипту, що перевтілюється у всіх фараонів. Ізіда, як найбільш шанована в Єгипті богиня, і богиня Сехмет через свій страшний вигляд викликали в глядачів найбільше захоплення. Чимало, бач, було в натовпі людей, які добре знали, скільки сили, завзяття, відваги та кровожерливості має левиця, а саме голова левиці прикрашала статую Сехмет. З другого боку, не один зазнав під опікою могутньої богині Ізіди солодких обіймів любові, опікункою якої була вона в Мемфісі, Саїсі і Тебах.

Хоча поняття про богинь та їх вшанування всіляко перехрещувалися та поєднувалися всюди, проте кожна мала своїх жерціїв і жрекинь, а Гатор та Ізіс мали ще й служниць, співачок, музикантоk і танечниць, які брали у святі діяльну участь.

У прозорому одязі різних відтінків, з квітами лотоса у волоссях, на шиї та бедрах ступали вони повагом, а чудові пахощі амбри, нарду та мірри здіймались над ними, наче над квітником. Жерців проводжали архієреї у шкурах леопардів, криваві пащі яких спадали на груди, а лапи обіймали шию та бедра. Усе тіло жерців було поголене. Гладко голену голову покривала смугаста полотняна хустина, а її кінці обрамляли лице, ніби голову сфінкса. Молодші жерці несли у довгих металевих ложках вогонь, на який раз у раз сипали ладан та кедрову живицю. Синяві запашні дими обдавали фараона та найвищих достойників немовби туманом. З-посеред нього виднілись фарбовані полотняні панцирі, а поверх них — розмальовані коміри. Одяг іскрився від безлічі коштовностей, наче риб'яча луска. На голові Рамзеса була подвійна корона Верхнього та Нижнього Єгипту. Воєначальники мали невеликі шоломи з півмісяцями або китицями зверху. Поруч з королівською колісницею ступали слуги з віялами, а за фараоном ішов найвищий суддя у нарядному одязі. Висока перука покривала голову, а за вухом стриміло перо — символ судової влади. Разом з ним ішли начальники складів золота, книг, зброї. Відділ піших сардинців Шардана з широкими мечами та круглими щитами замикав похід, їх сталеві мечі й рогатини давали їм у рукопашній боротьбі велику перевагу навіть над ассірійцями.

Серед гучних окликів в'їхав фараон на велике подвір'я святині, вимощене червоним гранітом і освітлене безліччю смолоскипів. Отут стояв на кількох східцях жертовник, біля якого ждав на прихід його святості слуга Гатори. Жерці стали півмісяцем по боках вівтаря, а служниці, танечниці та музикантки заповнювали підсіння. З даху приглядалися до здвигу народу коти, яких безліч виводилося у святих садах Пібаста і які були посвячені богині.

Фараон зліз із колісниці і ступив до вівтаря, щоб принести Гаторі безкровну жертву з оливи, вина та пахощів. Старший жрець відступився праворуч володаря, ліворуч став жрець із золотою ложкою, у якій курився ладан. Статуя богині потонула на хвилину в синявому димі кадила, а хор жерців заспівав похвальний гімн. Раз у раз озивалися

сестри, супроводжуючи гімн своєю музикою. Урочиста мовчанка залягла у величезному натовпі народу, коли фараон молився за весь край. Навіть варвари-найманці мовчали під враженням всенародного настрою, а їх думи мимохіть летіли у скалисті краєвиди Сардинії. Там на високих горбах тулилися круглі самітні вартівні, гроби предків або жертовники рідних богів. Іншим згадувалася мікенська скала, над якою два леви бережуть вхід у палату божого годованця — короля... Також азіатам, яких чимало мешкало в Єгипті, привиджалися піски пустині, самітні дуари та повні невимовних радощів свята Іштари й Адона.

Нишком молився фараон, а потім поклонився богині. Водночас заграли вдруге сурми, і все, що жило, впало ниць перед величністю богині і фараона.

Опісля володар у супроводі жерців, жрекинь і придворних пішов у святиню, де мали відбутися святий танець та пир для всіх учасників. Пеласгійці мали охороняти святиню довкола, щоб ніхто не насмілився перервати святий обряд. Бічним ходом повели жерці пеласгійців у сади Гатори.

Тінисті закутини, покриті лотосом ставочки, альтанки, лавочки та м'який моріг так і надили до спочинку у літеплу ніч під сяйвом місяця. У звичайний час багаті жертводавці приймали у сих чарівних садах солодкий дар Гатори з жрекинями і танечницями храму. Сьогодні усе було безлюдне, бо жрекині брали участь у обході, а жертводавцем був сам фараон.

Тихою ходою ступали пеласгійці за русявим своїм полководцем та за вказівкою жерця розташовувались з обох боків валу, який оточував сади.

— Отут подадуть вам згодом вечерю і вино, — говорив жрець, — а принесуть вам се служниці. Тільки не задержуйте їх тут надто довго, — додав, — бо вони потрібні нам! Він вказав на ясно освітлений

прямокутник святині й засміявся нервово. Видно, урочистий обхід починав і в нього будити приховані нахили до статевого шалу.

— Ви погани, — сказав, і його очі блиснули ворожо, — а тіла, посвячені Гаторі, віддаються тільки її поклонникам.

— Так? — спитав басом присадкуватий товариш полковника. — То навіщо присилати німф до сатирів? Звісно, що наші вояки не є жерцями Таніти, ані сторожами тебан-ського пагімту. Покажи їм тільки дівчину і побачиш! Краще пришли з поживою чоловіка, осла, мавпу, тільки не жінку.

Товсті м'ясисті уста жерця прошептали заклинання.

— Я сам знаю, що так є! — відповів він. — Прокляття Таніті та всім поганським богам, але бачиш, такий наказі

— Чий?

— Його святості! Тільки ви, будь ласка, не користайтесь так дуже ним, бо часами і те, що дає фараон, буває нездорове і навіть пагубне!

У сяйві місяця побачив полковник скривлене скаженою злістю лице жерця і зрозумів, про що йде річ. Жерці не хотіли віддати своїх служниць поганам, хоча фараон і бажав нагородити за вірну службу своїх вояків святою розкішшю божих жрекинь. Тому за наказом володаря посилали воїнам жрекинь, але водночас грозили помстою полковникові. А він занадто довго був у Єгипті, щоб легко важити погрозою жерця.

— Достойний пророче, чи як тебе там, — відповів за нього товариш, — ніхто з наших вояків не затримає при собі твоїх кішок. Хай вони собі нявкають на ваших дахах. З ласки Зевса та володаря, у всіх наших шатрах ждуть на нас ще не такі обійми. Хетійські, сірійські, арабські

дівчата, наче голубки в голубнику, сваряться між собою, котра з них має ділити ложе з паном. Але зате пришліть якнайбільше вина!

— Не бійтеся! В усьому Єгипті за весь рік не вип'ють люди стільки вина, що в сю ніч у Пібасті.

Жрець щез у темряві, а полковник та його товариш суворо заборонили своїм воякам не лише затримати при собі жрекинь, але взагалі доторкатися до них.

— Бо то, бачите, — з'ясував їм товариш полковника, — єгипетські жрекині — то як кішки. Натовп розірве на шматки кожного, хто їх зачепить, а щонайменше відріже йому те, що йому самому потрібне на жертву Гаторі. Тьфу на її коров'ячу голову!

Вояки зареготали, і ні один не висловив незадоволення.

Полковник з товаришем відійшли до малої альтанки, у якій думали провести ніч, а незабаром при світлі смолоскипів дві стрункі служниці богині у зовсім прозорому одязі принесли в кошиках вечерю: різне печиво, печеню, рибу, карчохи, молоді пагони папірусу, фіги, дахтилі та кавуни та ще й два смолисті дзбани з мендезійським вином. Вони поставили усе на стіл посеред альтанки і запалили лампу, яка на ланцюжку звисала зі стелі, а самі посідали біля полковника з товаришем.

— Їжте і пийте, переможці! — просили тихим, звучним голосом. — А ми послужимо вам.

Палкий погляд глибоких великих очей зустрів сині зіниці молодого полковника, а біле його лице спаленіло. Приємним тремтінням пройнялося його тіло, але вчасно пригадав собі прохання чи погрозу жерця.

— Не треба нам послуги! — відповів. — Відійдіть! У німому здивуванні переглянулись молоденькі жрекині і разом засміялися глумливо.

— Споживайте самі дари його святості! — сказала одна з них. — І хай вам присниться те, чого наяву не бажає... скопець.

І, регочучи, побігли до святині.

СВЯТІ САДИ

— Ти чув, Ксанте, образу? — спитав червоний мов рак товариш полковника. Ксант притакнув.

— Не раз дуже погане слово вибігає поза забороло зубів, наче стріла Сардинського розбишаки! — вздповів. — Та годі сперечатись з богами, володарями і жінками. Вони могутніші за нас. А ти корися, Лазію, великим сього світу!

— Звичайно! — засміявся Лазій. — Бог або володар, який гнівається на підданого, завжди могутніші за нього і доїдуть йому кінця швидше чи пізніше, але жінка...

— Жінка, Лазію, ще могутніша від богів та володарів. Не було ще того, щоб жінки бігали за Зевсом, а, бач, не одна з них чваниться потомством від сього бога. Видно, він бігав за ними. А щодо володарів, розказав би я тобі про те, що було тому десять літ у Тірінсі в Пеласгії, та не хочу згадувати любої вітчизни у чужій землі. Легко тоді очі мужа промиваються слізьми, як очі малої дитини, що кричить за грудьми матері, яка довго не вертається додому.

— Говориш, як старець, Ксанте, а тобі, може, буде тридцять літ або й то ні. Мені вже сорок стукнуло, та багато було в мене діла з жінками. Але я завжди вживав до них одного способу, й виходило добре.

Тут Лазій витягнув з-за пояса коротку шкіряну нагайку.

— Якщо котрійсь мої любощі невлад, то я тоді ось чим її угощу. Вона зразу м'якне, мов віск.

— Бо невільниця!..

— На всі витвори підземелля! Яке мені діло до тих жінок, що сідають при вогнищі у мегароні. У мене нема хати, то й жінки не треба. А тобі... Одначе ми пусте торочимо, а страва стигне.

Розпакували кошики та ножами і пальцями розривали м'ясиво й печиво, часто запиваючи вином. Довго їли ось так, в кінці крикнув Ксант на найближчого вояка, щоб приніс йому води в шоломі й забрав зайвий посуд. Обидва обмили руки та витерли об скатерть, якою жрекині накрили стіл. Тільки високі скляні чаші з напитком зостались перед Ксантом та Лазієм. Довго ще насолоджувались мендезійським нектаром та заїдали напиток фруктами. В кінці Ксант вихилив одним духом чару й обтер уста.

— Щоправда, — сказав, — довга ніч надокучить немало.

— Поділімся! — запропонував Лазій. — Киньмо жереб! На кого випаде, той буде вартувати до півночі, а другий — з півночі до ранку.

Але Ксант не погодився.

— Не можна! Кожної хвилини може надійти яка-небудь жрекиня зі святині або паломниця з міста, а якщо вояки будуть знати, що я сплю, зачеплять її, зчиниться крик, і тоді хіба негайно сідати на кораблі та вертатись додому.

— Невже ж твоє серце, Ксанте, не бажає повернення? — спитав Лазій. — Ти згадай тільки, як мило подуває там легіт від моря, як чарівно

шумить ліс, як солодко тьохкає у кущах соловейко? Пригадай собі, як заспані ще та розв'язані снами жінки й дівчата йдуть вранці зі дзбанками на головах до криниці. При вигляді чоловіка, що не має ще законної жінки, оживає їх заспаний погляд, бедра вигинаються розкішне, підносяться з бажанням обіймів круглі груди, і кожна оглядається, чи не знадить бажаного у прибережні кущі... Гей! Після цієї єгипетської наготи і шалу...

— Цить, Лазію! — крикнув Ксант, а його очі мимохіть заблищали від спогаду про картину далекої вітчизни. — Цить! Не знати, навіщо пригадуєш мені це! Моє серце, як олень, що жадає води, вивертається звідсіля. Не задовольняють мене ні мендезійське вино, ні музика, ні спів, ні білі коліна хетійських та ассірійських невільниць, ні даний фараоном пир. І в шатрі, і тут мовчить моє серце, тільки часом зітхне важко: "Горе тому, кому ніколи не засяє вже день повернення!"

— Як так, то чому не вертаєшся хоч би й зараз? Війна скінчена. Фараон радо відпустить тебе з усіма маєтками, невільницями та золотом і сріблом.

— Чому?

Ксант зірвався та сполошив своїм рвучким рухом двох котів, які розтягали під столом залишки вечері.

— Чому? З саме тієї причини, про що ти щойно згадував у розмові. Горе тому, хто з годованцями божими, володарями, заведе приязнь, але тричі горе тому, хто зв'язався з їхніми жінками!

— Жінками, жінками володарів? А-аа! Бачиш тепер, що мій нагай кращий, ніж усе інше...

— Осудиш сам, послухай! Моє ім'я Евмахос, а Ксантос — це тільки кличка, яку дали мені жінки через моє русяве волосся. Я жив у Тірінсі, де

володіє Архелаос, чоловік Андрофіли. Десять літ назад вона була у повному розквіті краси. Архелаос зате був уже старий, беззубий, а його руки тряслися від міцного вина та мужелозтва.

— Я знаю її, — перебив Лазій, — ще дівчиною бачив її в Мікенах.

— Як так, то будеш, певно, знати, що вона не звикла підкорятися кому-небудь. Порадиться, бувало, зі своїм чоловіком своєю незрозумілою мовою, висварить його, а сама наказує. Боги! Які-то накази виходили з її уст! Хіба тут, у Єгипті, слухає народ таке з уст вічно живучого фараона? Накаже, бувало, у самі жнива ламати каміння в горах, її кретійські ратники повиганяють усіх з нижчого замку, а незадоволених шмагають воловою жилою, аж шкіра лускає. Ми, місцеві аристократичні роди, мусили будувати собі житла у середньому замку і давати потрібну службу королю та королеві. І ось раз закликали мене...

Ксант попив вина, наче бажав додати собі відваги. Його лице було бліде, а в очах спалахнув жах.

— Не одного кликали так у замок, але багато з них не вернулось ніколи під родинний дах. Наче Гадес кликав їх на службу у підземелля, щезали квітучі юнаки серед товстих мурів верхнього замку і не з'являлися вже більше. Страх охопив нас усіх, а всілякі казки про страхіття тірінського замку почали поширюватися в околиці. Розказували про потвору з головою бика, що живе в підземеллях замку та пробуджується тільки раз на місяць, і тоді треба погодувати її людським м'ясом. Говорили і про те, що Андрофіла походить з танталідів, які самі люблять людське м'ясо, та багато-багато інших страхіть... Тікати не було як, бо чотири кретійці ждали рже на мене. Блідий від переляку, пішов я за ними, але ще в останню хвилю захопив з собою спіжевий ніж, який сховав під хлайною. Мене повели на західну сторону замку до потайних східців, висічених у скалі. Відчинили важку хвіртку й штовхнули мене туди, а самі залишились за стінами. Я опинився в темряві без вогню та кресала. На бедрах мав я овечу шкіру,

на плечах хлайну. Навпомацки почав я ступати вперед і раптом наткнувся на тепле тіло жінки...

— Ходи! — сказала вона мені і повела довгими хідниками у якусь затишну кімнатку, де я й заснув у її обіймах...

Пробудився я на майдані замку серед служби, яка варила сніданок. Однак ніхто не гуторив, не сміявся, хіба тільки кретійські наставники та збройні ратники, які пильнували стін. Протягом усієї днини ніхто не кликав мене ні до якої праці. Тільки раз вийшов король зі спальні, повів своїми каправими очима по майдані, побачив мене, скривився, наче сатир, який замість німфи знайшов під кущем стару бабу, і пішов далі. Королева сиділа біля палати, а коли я, за звичаєм, упав ниць, ласкаво спитала мене про ім'я і дала кілька наказів кретійцям. Ті завели мене до одягальні, де стояло чимало високих запашних скринь з одягом, і я вибрав собі єгипетський стен, у складках якого сховав свій ніж, та нову синю, нашивану золотими бляшками хлайну. На голову взяв я смугасту хустку, як та, що її носять жерці Гатори, а там і пішов подякувати королеві за щедрий дар. Я нахилився до її колін, та в ту мить здалося мені, що впаду неживий біля її ніг... Мої ніздрі вчули ті самі пахощі, які оп'яняли мене вночі серед тихої темної кімнатки. Я, очевидячки, провів ніч з королевою... Моє збентеження не уникло її уваги, її усміхнене лице споважніло вмить, і вона тільки раз глянула на мене... Ах, дивлячись у її очі, побачив я Медузу і раптом зрозумів, де ділися мої товариші, від яких і сліду не залишилося серед сих несамовитих стін... Але свідомість моєї молодечої сили дала мені сміливість титана. Королева, яка була моєю підбічницею, не була страшна. Я прямо в очі глянув їй, а вона по хвилині опустила свої вниз і почервоніла.

— Відійди, Ксанте, і будь вірним! — сказала. Я вклонився ще раз, і ми розсталися. Увесь день тільки й було праці у мене, що пирувати та попивати вино, яке все приносили мені служниці. Аж вечором прийшла до мене німа кретійська дівчина, яка служила Андрофілі. Вона завела мене у задню палату. Королева ждала мене при світлі, і аж тут побачив

я, яка чудова була Андрофіла. Усю ніч провели ми разом, а над ранком сказала вона мені:

— Ти, Ксанте, точнісінько такий, якого я собі шукала. Серце моє хоче тебе, тіло моє кохає тебе і бажає зостатись з тобою назавжди. Ті, що були перед тобою, боялися мене, короля кретійців, власної тіні, тому я й знищила їх. Ти один мужчина між усіма твоїми, тому убий цього проклятого лилика у мегароні і будеш царем! Усі ратники на моєму боці, але вони слуги царя Міноса з Кноссу, то їм годі вбити царського намісника. Бач, приїхали б зараз же довгі кораблі з Крети, а тоді хрест або вогонь не минули б убивців.

"Так, але що буде зі мною?" — хотів я спитати, та якийсь бог замкнув мені уста погордою та вадразою до Медузи.

— Добре! — сказав я. — За твою любов, Андрофіло, готовий я навіть на кіл чи вогонь. Дай мені тільки зброю!

Тоді вона почала присягатися на Зевса, що вона не боїться суду Міноса, бо хоча ратники не можуть самі вбити Архелая, то можуть не знати, якою смертю помер старець, і мені нічого не буде за мій вчинок. Заспокоївся я, але відраза зосталась. Я вибрав собі сильний меч, два списи, шолом, щит і все те склав у задньому виході з палати. Увесь день переспав я, а надвечір, наївшись досхочу, почав ходити по двору, доки в одному підсінні не знайшов довгий мотуз та кілька жердок. Коли почала наближатися пора, прив'язав я здобуту зброю до мотуза та перекинув кінець через стіну.

Усі пішли вечеряти, бо цієї днини підготувала Андрофіла великий пир. Ще зранку зарізали ратники вола, а тепер закладали на рожни куски м'яса. Шафарі ставили мішалки на вино та виносили череваті смолисті амфори. Сам король випив першу чарку, а за ним пили інші, пили багато. Одначе шафар, який наливав вино, за кожним разом виливав напиток на землю, коли черга доходила до мене. Тоді я

зрозумів, що королева бажає таки справді цього вечора убити мужа. Тому я непомітно вислизнув назад до палати, де була зброя. Коло задньої хвіртки лежав п'яний ратник, і я без труднощів виліз на стіну. За собою витягнув я зброю, а там по мотузці спустився вниз. Звздсіля не тікав я на південь, бо тут напевно зловили б мене посіпаки Андрофіли. Я попрямував на схід, у Арахнейські гори. Тут зустрів я гурток утікачів з Аргосу, Мікен, Корінфу, яким набрид уже гніт намісників Міноса. Ми збудували судно і припливли у Себеннітос. Було се тому десять літ. Архелай уже давно не живе, але є якийсь інший король, що вбив старця і забрав його жінку, ну і вона сама ще там. Ось чому не спішу я до рідної вітчизни.

Ксант замовк і почав прислухатися до нічного гамору. Здалека доходили звуки розгульної музики та співу у святині, а з саду раз у раз долітали крики п'яної та ошалілої від статевої похоті юрми.

— Не видержу-таки! — сказав по хвилині Лазій. — Піду в табір та приведу собі й тобі дівчину!..

— Ні, зостанешся тут! — відповів Ксант поривчасто. — Як підеш, то не один піде за тобою, а тоді ні ти, ні я, ні боги не відвернуть від нас чорної загибелі. Йди й оглянь сторожу довкола садів, то відпаде тобі охота гратися з чарами Афродіти саме тоді, коли вона розпалить смертні тіла безсмертним шалом.

Наче вдарена собака, похнюпився Лазій, бо вчасно згадав собі, що він не в Пеласгії, а в Єгипті, де за непослух карали хрестом. Мовчки взяв шолом та спис і пішов уздовж валу, який обрамляв сад.

Ксант-Евмахос зостався сам.

Розмова з Лазієм, спогади про минуле та солодке вино дещо затьмарили зір його очей, але скріпили й оживили уяву, яка вмить з міркувань та мрій зіткала узорчастий серпанок...

Справді, чому не поспішав він між чорні смереки, жовтаво-зелені оливки, до рідні, приятелів, знайомих? Доки зноситимуть пеласгійці гніт чужого панування? Чи не час уже повалити проклятущих кретійських загарбників? Він сам зі своїми товаришами зайняв би величаву мальовану палату в Тірінсі, прогнав би Андрофілу, а поки припливуть довгі кораблі з Крети, впадуть Аргос, Мікени, Коринт... До діл рветься душа воїна, до діл та любові... Але не до цієї, яку дарувала єгипетська Гатора, ассірійська Іштар та фінікійська Астарте, а до іншої, тієї, яку оспівує соловейко в арахнейських лугах...

Задумався Евмахос, і видно, що туга не була тільки його тугою, бо ось з-над ріки, де стояла пеласгійська варта, полинула до зір пісня:

Зійди, Селене, ночі богине,

На небозвід зійди,

Шлях шві пишній у море синє

Ти сріблом постели!

Стели шлях сріблом, наче луг

Весна листками криє,

Неси у хмари людський дух,

Що в падолі марніє.

Покажи світу блиск звіздний,

Лагідний та могучий,

Що з оков світу в царство мрій

Дух здійме невидючий.

Нехай огонь, що груди рве,

Нагріє грудь дівчини,

А серце, що краси жажде,

Нехай до тебе злине!

Евмахос схилив голову на груди та закрив очі руками.

ГЕРЗЕТ

Світало. Десь з-над синіх Сінайських гір виходив на небо Гор, молодий, блискучий переможець Сета, вигодуваний грудьми Ізіди, батько плодючої сили, надія усього та найвищий розквіт життя. Його прихід попереджував світанок. Рожеве сяйво золотило вершки обелісків та шпилів, віяла пальм та різнобарвні прапори, а під ним лежали в білому серпанку туманів святині, сади, будівлі й ріка.

Блискучі мечі сонячних променів шматували білу мряку, пробивали її, бажаючи дістатися до землі… Ось і досягли її, а перші відблиски заграли на тремтячій поверхні Нілу. З горбів загули сурми, а хор жерців заспівав стародавній гімн на честь бога Ра.

Туман, який покривав собою землю, заворушився, наче скопище хетійців під ударом пелагійських колісниць, і раптом розбився на смуги, клаптики, клубки, які щезали безслідно перед лицем бога. Наче корабель, що з багнистих проток дельти випливає на сині хвилі Фінікійського моря, виринув з-за обрію золотий круг і, мов яструб,

поплив по небозводі своїм щоденним шляхом. Враз розкрилися назустріч світлу білі та сині голівки лотоса, різноголосим хором озвалася болотна птиця і ліниві крокодили вилізли на берег, щоб якомога швидше нагріти свою холодну кров у благодатних променях.

У храмі Гатори всю ніч курилися жертовники, а довкола у святих садах і на подвір'ях розгорталася оргія сп'янілих від вина та похоті тіл. Аж перед ранком остання з танечниць заснула кам'яним сном в обіймах жертводавця, який на її тілі віддавав найулюбленішу жертву Гаторі. Фараон від'їхав з табору, а останній жрець схилив п'яну голову на холодну кадильну ложку. Наполохані шумом та гамом коти верталися на свої звичайні місця і з дахів та дерев з острахом чи цікавістю приглядалися до людей. Здавалося, що в святому шалі, яким богиня поплутала слабі глузди усього живого, тільки вони одні зберегли притомність.

Але ось у задній частині храму, де були житла жрекинь і танечниць, тихо відсунулася багряна завіса, а з-за неї вийшли дві жінки.

У одної з них поклав уже на лиці свою всемогутню руку найважчий ворог жіночої краси — час. В кутиках очей та уст виднілись уже дрібненькі зморшки, які збігалися разом, наче ниточки павутиння. Темні тіні лежали вже на скронях прив'ялого лиця, шийні м'язи виступали з-під жовтавої шкіри, а півкулі грудей охляли й опали нижче первісної висоти. Не дивно, отже, що непрозорий одяг заслонював постать жінки та закривав усе своїми складками. Зате дивним був вираз справді материнської ніжності, з яким лице старшої жінки схилялося до молоденької дівчини, що йшла поруч.

Ніщо не приховувало чудових форм п'ятнадцятилітньої красуні. Воно всією поверхнею шовкової шкіри пило раннє повітря і благодатне проміння сонця. Свіжість молодої крові заступала всі найбагатші одяги і прикрашала прегарну доню Нілу блиском самоцвіту та пахощами лотоса.

— Востаннє поглянь, дитинко, на світ очима дівчини! — говорила старша. — Ти посвятила себе великій богині, і вона справді прийняла, але ще не взяла тебе. Вона не схопила ще тебе у коловорот своїх намірів, цілей та способів, не вказала у яскравому світлі жертовних вогнів тайни сотворіння, тобто плодження всього живого серед найвищої, найпалкішої розкоші, у шалі... Аж сьогодні вечором увійдеш між нас, а я, провідниця святих танечниць Гатори, просвічу тебе. Та перш за все нині вночі віддаси богині в жертву свою невинність-Дівча здригнулось усім тілом.

— Богині? — спитало протяжно.

— Так, богині, яка зішле когось, хто візьме від тебе твою жертву, і на сей раз... радій, дитино... на сей раз тим вибраним буде не хто інший, як сам вічно живучий фараон Рамзес!

— Не розумію тебе, Ата, — відповіла дівчина.

— Богиня, — пояснювала Ата, — приймає жертву дівочої невинності через свого жерця або котрогось із пророків. Але часами відступає її вибраному свого серця жертводавцеві, яким ось нині є фараон.

Повільною ходою йшли обидві стежкою саду. Крислаті дерева затінювали її. Обидві жінки дійшли до малої кам'яної лавочки. Кам'яна плита була застелена білою ковдрою, а тіло та голена голова жерця з опухлим від запою лицем спочивала на ньому. Біля нього на піску спала гола танечниця. її прозорий одяг був подертий. Усе її тіло здригалося раз у раз.

З легким окликом переляку подалася дівчина назад. У Ати не знати чому поглибилася зморшка болю довкола уст.

— Не лякайся, дитинко, ти не знаєш, яку безодню щастя випили ці двоє, заки обняв їх сон.

Але дівчину не могло заспокоїти невідоме. І вона тривожно бідкалася:

— Я боюся, Ата, боюся невідомого! Воно може бути гарне, розкішне, святе, але я боюся його, бо я не так...

— Що не так? — спитала швидко Ата.

Дівчина почервоніла, а рум'янець розлився на шию та груди. Добру хвилину мовчала дівчина, поки почала розказувати ось що:

— Ти знаєш, Ата, що мій батько є голяр на Абарійському передмісті. До нас заходили не раз свої та чужинці. Вони приносили вино, квіти, м'ясо та хліб, давали гроші, а все за мене. Не один бажав і обіцяв зробити мене "пальмою любові для свого чоловіка", тобто взяти мене за першу жінку в свій дім. Але батько зволікав, бо гадав, що дістане більше від якого-небудь достойника або писаря. Ти знаєш, Ата, що, як погонич осла, так писар поганяє усі інші стани і буває деколи більшим паном, ніж полковник або купець...

— Найбільшими панами, хто знає, чи й не більшими від самого вічно живучого фараона, були, є і будуть жерці! — зауважила поважно Ата.

— Ох, відчула я се... на собі! — зітхнула дівчина. — Одної днини прийшов святий отець Птахготеп і, побачивши мене, забажав узяти з собою. Обіцяв золото, вино, частину приносу з кожного теху, найбільшого свята Пібасту. Батько падав ниць, цілував його руки й ноги, але мене дати не хотів. Птахготеп відійшов, червоний, мов ніс п'яного азіата, а другої днини взяли мене сюди сторожі святині, як належну богові жертву. Дарма просив батько помилування, роздирав одяг, а я плакала. Мене взяли-таки, кажучи, що в ложе його святості ніхто не йде з плачем. І воно правда! Се велика, се божеська честь для бідної дочки голяра, але не такого сподівалася я від життя. У забутті королівського пагімту зів яне моя краса, ніби маків цвіт, коли з полів збирають колосся

і солому габрейські раби, перемішують з глиною на цеглу... Не раз дивлячись на бідних жінок фелахів, які товкли пшеницю та ячмінь на камені, просила я богів не покарати мене такою тяжкою працею. Лиця, поорані зморшками, плечі висохлі, ноги чорні від болота, груди обвислі, подих смердить часником, волосся поруділе від сірки, щоб не обсідала нужа... брр! "Ізідо, — молилася я, — порятуй мене від тричі проклятої нужди мужика!" Але ось вечором прибігли з-над ріки діти. Одні принесли зловлену рибу, інші квіти або оберемок спілого лотоса чи молодого папірусу, а найменші одно— і дворічні з плачем та голосінням бігли до матерів і прохали їсти. Тоді матері давали їм свої обвислі груди, а їх постарілі лиця наче освітлював промінь Гора. Надходив і смердючий брудний фелах у подертому стені з шкарубкими руками, гладив по голові жінку й дитину, а там, хоча стомлений сам, розводив огонь до вечері, щоб не перебивати дружині годувати дитину. О, тоді заздрила я сим поганим, нечистим фелахам і прохала богів дати мені лишень стільки щастя, скільки дає його вечір у селянській хаті.

У голосі дівчини зазвучали сльози. Наче шукаючи розради у досвідченішої подруги, звела вона очі до неї, але, о диво! Ні слова не сказала їй Ата, в очах якої блищали наче краплини роси...

— Не кожному написано мати родинне життя! — відповіла вкінці. — Ось не весь лотос дає солодкі зерна. Згадай, скільки білих та синіх квіток в'яне у дівочих косах, при дівочих грудях, довкола кам'яних стовпів святині!..

— Так, вони в'януть! — сказала дівчина.

— В'януть! — повторила Ата, а по хвилині додала м'яким, ніжним голосом: — Не ховай гніву в серці до Птах-готепа! З його пророчих рук спливе на тебе щастя) Хто знає, може, око його святості спочине на тобі ласкаво, і він зробить тебе своєю царицею на весь Єгипет, на весь світ? З одної тканини і стен мужика, і прапор на щоглі, але котрому з них більша честь?

— Ах! Ата, ти не розумієш мене, ти вже не в силі відчути того, що накипіло в моєму серці. При всій славі та блиску святої ложниці царя, хай Сет випоре кишки Птахготепа, а тіло потопить у череві крокодила, щоб йому не було ні гробу, ні спокою, ні життя, ні смерті! Най викине його нут-пар — царство блаженних — на жовту пустиню між шакалів, гієн та стерв'ятників і не буде йому милосердя, як мені нема і не буде щастя!

Потемніло лице дівчини, рученята затисну лися судорожно, блиснули зуби з-під коралових губ, засвітились очі.

Ата не відповіла нічого. Вона руками закрила лице і звільна підійшла до святині. Хто знає, може, й вона відчула печаль дівчини та зрозуміла ціну щастя, яке приносить вечір у хату фелаха-хлібороба?..

Тим часом щезли решткн сутіні, сонячне світло залило всі закутини саду та святині і збудило стомлені та приспані оргією пари. На подвір'ї почався також рух, а захриплі голоси сардинців долітали аж у глибину святих садів.

Здригнулася дівчина і побігла геть над ріку, де не сподівалась кого-небудь зустріти. Подих вітру розвіяв її блискуче волосся, а легкий піт виступив на оксамитне тіло.

Швидкий біг змусив її забути на хвилину про горе. Відраза до всього, що діялося там, у святині, перемогла біль. Коли побачила під деревами сховану альтанку, аж підскочила з радості і подалася туди. Вбігла між сповиті виноградом стовпці, але ось раптом закричала, наче там, у сутіні альтанки, лежав крокодил або піскова змія.

Їй назустріч піднявся з лавочки високий, білявий красунь Евмахос. Він підтримав зблідлу від переляку дівчину і посадив її на лавочці, а опісля подав їй чарку вина. Коли його рука доторкнулася до теплого, вогкого від поту тіла чудової дівчини, потемніло і йому в очах.

Здавалося, він схопить її зараз та погасить спрагу любові, яку тільки довели до краю безсоння та близькість оргії. В нього задрижали ноги, зціпилися зуби, кров хвилею вдарила до мозку... Але Ксант стримався, відвернувшись ввд квітки, — ще ніколи в житті не витримував він такої важкої боротьби, — і вгамувався.

— Що тобі, дитино? — спитав якимсь дивним, просто не своїм голосом. — Відкіля ти, як твоє ім'я?

А дівчина тим часом опритомніла, випила трохи вина й заспокоїлася. Вона з цікавістю дивилась на високу постать Евмахоса в блискучому шоломі та чересі.

— Я Герзет, — сказала, — мене жерці взяли до храму Гатори, щоб віддати фараонові, а я боюся сього, бо воно погане.

Важко піднялися груди полковника. Ось безсмертні боги встерегли його від найстрашніших злочинів, які тільки знав Єгипет. Слава їм за те й подяка!

"Я так і гадав, що се з неба зійшла богиня Пібасту в розквіті молодечої краси, щоб ощасливити найбільшого між смертними, тому й не скористався я з твоєї слабості, самоцвіте! Не мені зацвіло твоє личко, не мене обійме твоє з променів сонця зіткане тіло, не зігріє подих палких грудей. Горе мені!"

Лице Евмахоса стягнув біль, а в очах блиснули сльози.

Йому раптом захотілося плакати та кричати зі злості і невгамовного бажання, яке з невимовною силою вмить опанувало його єство. А вона?.. Чимраз цікавіше приглядалися її великі чорні очі до незнайомого воїна.

— Ти гарний, чужинцеї Я ще не бачила такого гарного мужа, хоча у мого батька бували і фінікійці, і шардани, і гебри, і лібійці. Ти якийсь інший. Не такий навіть, як наш вічно живучий фараон.

Раптом зірвалася й плеснула в долоні.

— Гаторої — скрикнула голосом розпещеної дитини. — Чому сей чужинець не фараон? Я б тоді не боялася вечора...

Одним скоком опинився Евмахос біля неї, та не встиг він обняти Герзет, як почулися на стежці кроки. То був Лазій, який приніс наказ вертатися у табір.

Герзет розплакалася.

— Прощай, чужинцеї — сказала. — Ти один на всьому світі подобався мені, тебе одного не боюся. Ах, рятуй мене, як можеш! Мій батько живе на Абарійському передмісті і називається Нана. Прощай!

Побігла. Довго дивився за нею Лазій, а далі помітив зміну у вигляді товариша.

— Що се за дівчина? — спитав. — Що з тобою, Ксанте? Певно, ковтнув лишню чарку й вино розібрало тебе. Але то пусте! Підемо у табір, виспимося. Ходім!

Евмахос не відповів ні слова. Він дивився невідривне туди, де зникла за кущами Герзет. Він раз у раз хапався руками за лице, наче осліплений сонцем. Коли ж Лазій почав його тягнути за собою силою, він звільна звернув на нього погляд сонних очей, а по хвилині пішов за ним.

— Лазію! — прошепотів. — Якщо те правда, що кожному вже зроду написана доля, то я клянуся богами дня і ночі, сього і того світу, що або Герзет увійде у моє ложе та займе місце у моєму шатрі, або

стерв'ятники порозтягають мої кості по пісках сих богами проклятих пустинь!..

Лазій остовпів.

— Ось куди воно!— сказав і з подивом глянув на полковника. Годі було, одначе, дещо більше сказати, бо саме підійшов до них той самий жрець, який минулого вечора прохав їх не доторкатися до танечниць богині.

— Сехмет, левиця пустині, рада, що чужинці не забрали з лігвища діток великої богині, не покаляли нечистим своїм тілом, а за послух та покору дарує тобі ось се! — сказав і вручив Евмахосові темну скриньку з символом богині Га-тори наверху.

— Я до твоїх послуг, святий отче! — докинув Лазій поспішно, який боявся, що в Евмахоса вирветься якесь необережне слово або запитання. — Бачиш, що й чужинець уміє як слід шанувати святощі Єгипту, і то не зі страху, а з прихильності до ваших богів.

— Благо вам, якщо так є, і знайте те, що устами Єгипту є ми, жерці!

— Чи тільки устами? — спитав їдко Лазій, одначе жрець не чув уже його слів. Швидким кроком пішов давати розпорядження до вечірнього свята, у якому мали брати участь фараон і Герзет.

АВАРІС

Абарійським називалось передмістя Пібаста, яке лежало біля дороги до Абаріса в одному з головних гирл Нілу. Шлях сей ішов високим насипом, якого ніколи не досягала повінь. Ним дуже часто рухались війська на східні рубежі держави. Зустрічалися на ньому каравани купців, пастухів. День і ніч у всі пори року снували по ньому люди, а тому й на Абарійському передмісті не завмирало життя ні на хвилину.

Коротко називали його також Абарісом, бо тут збиралося все, що мало який-небудь зв'язок з абарійським шляхом. Біля міста Гошем (Факуша) ділився шлях на два рукави. Один ішов далі правим берегом Нілу, другий повертав на північ, переходив через ріку і прямував до Таніса, давньої столиці Шасу (Гіксосів). Туди заїздили особливо радо фінікійські кораблі, бо в Танісі був осередок сірійсько-арабських поселенців та торгівлі з Азією.

Отут, при головній вулиці, але вже недалеко брами, стояв дім голяра Нани. Дім був невеликий, з просторою прибудовою, в якій Нана виконував обов'язок свого звання: голив голови, лиця та бороди єгиптян, стриг бороди та волосся проклятих азіатів чи лібійців, пускав кров на новий місяць або заліплював рани, одержані у вуличних бійках, робітникам, ремісникам та воїнам Пібаста. Мимо цього, Нана займався також іншими справами. Він знав усіх злодіїв, посередничав у купівлі невільниць, заохочував чужинців складати багаті жертви Гаторі та скуштувати насолоди з святими її служницями. Злі язики твердили, що він торгував також котами і продавав їх до фінікійських житниць. Багатших гостей приймав Нана у своєму помешканні, де донедавна допомагала йому Герзет. Тепер зостався батько сам-один і саме тієї днини, коли Евмахос пильнував святих садів Гатори, скаржився двом фінікійцям, які прийшли до нього підстригти бороди:

— Як тіло відпадає від костей прокаженого, так покинула радість моє нещасне кубло. Душа моя сумує, а очі падають на землю від плачу. Скільки разів гляну на гнучкі стебла лотоса, стільки разів згадую твою стрункy постать, о Герзет! О ти, самоцвіте безцінний та принадний! О горе! Дарма товче невільниця золоту пшеницю на чорній кам'яній плиті, дарма блищить пиво у дзбані. Ні одно, ні друге не розвеселить уже мене, не викличе усміху на моїх порепаних, почорнілих устах. Мій подих став смердючим, як у того азіата, що наївся несвіжого м'яса з ассафетидою, бо я тільки раз у день миюся від чорного пилу та червоної крові недужих.

Важко перевів Нана подих і, набравши жменю пороху з долівки, посипав нею голову.

— О ти, — нарікав далі, — що могла стати володаркою принади та любові, ти, що була 6 певно стала "пальмою принади та любощів" для свого чоловіка, — як страшенно засмутила моє серце! О Герзет! Чому твій батько народився бідаком, який мусить ціною твоєї невинності купувати собі хліб? Та де ся ціна? Оберемок лотоса зі святині, обмацаний калач, який тхне гнилою рибою від нечистих пальців розпусника, та й тільки... О горе, горе, горе!

Уважно слухав один з купців нарікання голяра, вкінці усміхнувся злобно.

— Бачу, підлий голяру, що Герзет, за яку обіцяв я тобі два таланти золотом, утекла з якимсь розпусним жерцем? Ти тоді сам не знав, чого правити від мене, а теперечки ні гроша, ні дівчини. Се точнісінько так, як перший чоловік, що не хотів їсти хліба життя, який подавали йому боги, бо гадав, що то хліб смерті.

— О ні, достойний! — відповів Нана, який вмить згадав, що говорить з чужинцями. — Вона не втекла, її взяли як танечницю до святині Гатори.

— Ха-ха! — зареготався раптом другий фінікієць, молодий, чорнявий, з хижим поглядом великих чорних очей та тонким кривим носом. — Ха-ха! Ось тепер мій друг без труда за кілька дрібних монет дістане те саме, за що давав тобі, тварюко, два таланти. Шкода, що мене не було тоді з ним. Я за два таланти віддав би був не то дочку, а й коханку. Ти заслужив удар п'ястуком у живіт та десять потиличників обпльованою підошвою!

У сю хвилину якась постать заслонила собою світло сонця, промені якого заграли на золотих кучерях нового гостя. За ним ступав другий,

чорнявий. Одним поглядом оцінив Нана тих, що ввійшли, і вмить упав ниць.

— Вітаю, достойний гостю, у смердючій халупці найпідлішого підніжка твоїх рабів. Хай ясна, сонячна поява Ра освітить пітьму її та охолодить духоту пахощами Пунту або леготом північного вітру, який віє тоді, коли на небо зійде вечірня зоря. Що накажеш, милостивий пане, батьку убогого, вдови і сироти, опікуне пригноблених, джерело справедливості і ласки?..

— Ти Нана, батько Герзет? — спитав гість, тріпнувши нетерпляче пальцями. — Я Евмахос, полковник воїнів його святості.

— Знаю се, найдостойніший стовпе тебанського храму Амона, знаю про тебе, любимця богині Мут...

— Не верзи дурниць! — гримнув Ксант. — Ти Нана?

— Ох, я, нещасний, побитий, зневірений...

— Гаразд! Я прийшов від Герзет. Вона призначена на святковий подарунок його святості, вічно живучому фараонові.

— Ох, ох! — захлипав Нана, все ще не встаючи з долівки. — Часами й душа королівського писаря поселяється в хробакові, який ссе нутрощі підлого хетійця або гебра. Що за честь! Боги! Чи його святість сам бажає глянути на грязюку біля своїх святих постолів і тому...

— Ні, се я бажаю з тобою поговорити.

Нана зірвався і встав. Обидва азіати заговорили між собою швидко незрозумілою мовою та раз у раз кидали швидкі погляди на Евмахоса. На ньому, наче фарби на гладенькій поверхні папірусу, відбивалися почуття, та він сам не звертав уваги на розмову фінікійців. Тільки Лазій

раз і другий глянув на них, але зразу ж відвернувся і сів на край величезного глиняного глека, в якому на дні лежали ще рештки ячменю.

Тим часом Евмахос заклинав на всі святощі батька, щоб допоміг йому відібрати Герзет від жерців.

— Заки прийде вечір, — говорив, — приведу тобі її, по волі чи по неволі, якщо погодишся віддати її мені. Дарма що викличу на себе гнів жерців. У Себенніті завжди знайдеться корабель, що попливе до Кітери або Крети. У мене грошей досить, а могутній брат Зевса Посейдон...

— Навіщо тобі, полковнику, їхати у Себенніт? — втрутився знічев'я молодий купець. — Ось наші два кораблі вирушають з пристані, як тільки ми вернемось з Пібаста. За добру плату завезу тебе на Крету чи куди хочеш. Ось у тебе після війни, певно, буде чимало всілякого добра, дівчат з Кадеша тощо. Сьогодні вночі можу їхати на всі чотири сторони.

Нана сидів з посірілим лицем на долівці, а з його очей капали сльози. Руки звисали безсило вздовж тіла, наче в умираючого, а з горлянки добувалися звуки, схожі чи то на плач крокодила, чи то на кудкудакання курки.

— Усе, ваші достойності, рад я вам вчинити, власної жінки не пожалів би. Якби в мене було б дві голови — корови та левиці, — як у Гатори й Сехмет, я звернув би левину до вас, а коров'ячу... або ні, — коров'ячу до вас, а левину до побожних жерців з храму великої богині. Але — ах! Не знаєте ви наших храмів, не знаєте ані всевидючості духовників, ані їх мстивості. Сам фараон, хай вічно царствує у хвалі, здоров'ї та силі, боїться їх, а принаймні не дратує їх. А я, безсила черепаха, яка порпається у болоті, мав би на таке зважитися...

— На Таніту, якій служать курії — закпив фінікієць. — Навіть черепаха запорпує у пісок свої яйця, щоб не знайшли їх шакали, а ти,

Нана, не вмів уберегти як слід дочки. Шкода з ним говорити, достойний полковнику пеласгійців, він нам не допоможе у нашому ділі!

Обидва купці повставали зі своїх місць, тільки Лазій сидів, як і раніше, на бочці, а голяр зі стогоном знову впав на долівку. Його малі каправі очі швидко спідлоба оглянули трьох змовників, коли Лазій рухом руки затримав тих, що виходили.

— Послухайте й мене, достойнії — прохав. — Нана вам не допоможе, бо бліде боягузтво вселилося в його кості. Але чи ви певні, що він вас не зрадить жерцям? Погляньте на ньогої Ви бачили, може, собаку, яка, махаючи хвостом, підходить до п'яти зненавидженої людини, щоб її вкусити? Ви бачили змію-пекельницю у терні, коли над нею пересувається нога мандрівника? Гадюче серце у тієї людини, собачі очі, а вдача полохливого оленя!

Мимохіть глянули обидва купці та Евмахос на голяра, який сидів на долівці, а в малих його очах раз у раз займалися дивні вогники. Уста то розтулялися, наче він хотів сказати слово, то стягалися в маску глуму.

— На Гермесаї Лазій каже правду! — прошептав полковник і вмить вирвав з піхви широкий аор. — На насилля є хитрощі, на зраду — насилля. Вмирай, поганче!

Але молодший з купців Балім Регаб ухопив його за руку. Був дужкий, і по хвилині вдалося йому стишити гнів пеласгійця.

— Подумай, хоробрий полковнику, що се єгиптянин, — переконував його.

— Ба, голярі

— Так, але ми чужинці, а на нас дивляться вовком усі, в кого забираємо частину ласки його святості

— Я полковник воїнів, ближчий до його святості, навіть наставника дому воїнів.

— Усе те правда, але процес протягнувся б довго, а нам коштував би багато. Бач, глибокі калитки висять у складках одягу фараонових писарів.

— А що найважливіше, — докинув другий купець Магарбал, — Герзет пропаде, якщо нас замкнуть до в'язниці.

Ксант спам'ятався і, опустивши аор, дивився довгу хвилину на злобно усміхненого Нану. В його серці зібралося стільки невимовної злості, що аж сльози з'явилися у синіх очах.

— Богове! — вигукнув, і меч з брязкотом упав на долівку. — Що тут робити! Га, проклятий накорінок! Крокодил поїдає часом своїх дітей, та не дає їх пожирати іншим, а сен готов і на те.

— Ба, якщо я крокодил, то ви нечисті свині, і я волію з'їсти сам свою дитину, ніж дати її вам. Ви ж мені нерівня, бородаті поганці!

Хвилину стояли так один проти одного Нана й Евмахос і дихали злістю та помстою, а обидва фінікійці швидко перекидалися словами. Вкінці виступив Магарбал.

— Нана, — сказав, — ти розумний чоловік і знаєш, що навіть за зраду замислів полковника одержиш тільки копняка в черево від начальника дому жінок, а ножем по горлі з рук сього героя. В кожному випадку не дістанеш ні від кого ні утена міді, ані шекеля срібла. Навіть святі отці не заплатять тобі, бо дівчина призначена не їм, а фараонові Отже, слухай! Достойний Евмахос дасть тобі два таланти золотом, якщо мовчатимеш до нашого від'їзду. Дав би я тобі їх, але я купець, не смію мірятися з благородним та хоробрим героєм, від якого тікають хетієць та ефіоп.

Тут фінікієць схилився перед полковником. А лице молодого пеласгійця прояснилося, наче небо, коли вітер розжене хмари.

— Не два, але чотири таланти одержить Нана, а ти, мудрий пораднику, два. Твоя мудрість рятує мене, як баскі коні перед перевагою ворога.

— Дзеркало справедливості! — заголосив тоді Нана. — Хай небесний будівничий Птаг побудує тобі таку саму палату, як дім Рамзеса у Тебах; щастя ваше хай буде, як піраміда Хуфа, а дітей у вас хай буде стільки, що квітів у жертовному вінку Гатори. Але, бачиш, старі мої кості просять супочинку, вигоди, якої не маю, вздколи мій самоцвіт... — Тут Нана заплакав. — Тому прошу тебе, дай мені невільницю! У тебе їх багато, тобі все одно, чи маєш їх десять, чи тільки дев'ять.

— Згода! — відповів Евмахос, і змовники відійшли. Нана залишився у робітні, ждав грошей та невільниці, обидва купці пішли до пристані, а Лазій і Евмахос — до табору.

ВОЛЯ ФАРАОНА

Наче на крилах летів Ксант у табір. Важко сопучи та проклинаючи, поспішав за ним Лазій. У таборі на кожному кроці видно було наслідки нічної гульні. П'яні вояки у заяложеній та подертій одежі валялися біля наметів та колісниць. Невільниці та тверезіші вояки вовтузилися коло них, щоб врятувати їх від променів убивчого сонця, яке щораз вище підіймалося на темно-синьому небозводі Від пустині раз у раз подував гарячий вітер. Він обвівав нестерпною спекою болючі з похмілля голови п'янюг, а навіть затемнював розсудок декому і здоровому. Задушливе повітря тиснуло груди людей, робило їх байдужими до всього. З наметів час від часу показувалися голови азіатських невільниць з виразом смертельної втоми на білих лицях та у великих очах. Спека, духота, сопух З ще збільшували муку неволі.

Коні, осли, мули стояли посоловілі у тіні численних тамарисків, пальм та сикомор, на яких спали мавпи-песиголовці. Лише верблюди, яких Рамзес привів з Передньої Азії, спочивали вдоволені. Вони пережовували біля жолобів, у яких було повно води з Нілу. їх арабські погоничі спали неподалік у тіні низьких наметів. Вони не почували себе гаразд на землі фараонів і ждали тільки дозволу всемогутнього "союзника", щоб покинути країну грязі та заглибитись у суху жовту пустиню, під опіку зір і святих каменів Синаю.

Ледве пробилися обидва воїни до шатра Евмахоса. Воно було більше та вище за інші, а біля нього стояло ще кілька. Назустріч володареві вибігло з десяток дівчат з балабонами, сопілками та сістрами. Вони приспівували та вигиналися всім тілом у ритм сірійського танцю, яким дотепер вдавалося їм розвеселяти володаря. Одначе цього разу Евмахос замахав тільки руками, а коли невільниці замовкли, дав наказ усім готуватися до виїзду, збирати одяг, поживу, скарби та вантажити на ослів і мулів. З острахом глянули на нього хетійки. їх чорні брови ламались гнівно, повні уста кривилися від прихованого незадоволення, тим більше, що праця мала відбуватися серед полудневої спеки. Але не сміли не слухатися наказу, бо в одну мить Лазій копняком розбудив сплячого візника, звелів покликати йому на допомогу двадцятьох з дружини Евмахоса, а сам почав особисто підганяти невільниць до праці. З-за пояса витягнув нагайку і нею вказував на речі, які перш за все треба було забрати. По хвилині прибігла ще й його власна служба й одержала такий самий наказ. Табір заметушився в одну мить.

Тим часом Евмахос пішов до шатра, де панував приємний холодок. Там стояло кілька великих неполив'яних глиняних глеків з водою, яка, всякаючи в глину і випаровуючись, прохолоджувала повітря та й сама зберігала свіжість, таку життєдайну після безсонної ночі. Евмахос напився води і вклався на похідну лежанку, покриту кінською шкурою. Двічі заглядали крізь завіси голівки дівчат, наче спитати бажали володаря, яка-то хмара заслонила його зір перед принадою тугих, повних, наче зі сггіжу вилитих тіл. Чи не чує він, як сонце та кров нагріли їх бажанням? Чи не бачить їхньої чудової золотаво-темної барви?

Одначе володар і вусом не повів на них, ні одним поглядом не сказав їм: "Залиштесь! Ваш милий, чарівний вигляд радує моє серце!"

На стомлені очі Евмахоса почала спускатися солодка дрімота, сестриця сну. Переживання останніх годин вичерпали його сили. Хвилинами здавалося йому, що казкова поява Герзет — се справді тільки сонна мара, звідний привид, який наслали на нього неприязні духи пітьми. А тоді він насилу відпихав від себе нічні картини святих садів Гатори, і повіки склеплювалися до сну. Але ось востаннє на квітастому тлі появилася дівчина і її захоплююча краса. Вона так різниться від усіх тих, що дотикалися його руки, бачили очі й якими впивалися уста! І вмить ся поява проганяла сон, і він відлітав знову далеко, наче від поклику журавля тікає пугач... На Афродиту! У руці бога, який вливає людині у кров нестримне бажання любові, блищить жорстокий, немилосердний спіж!

Я до твоїх послуг, пане, — почувся раптом біля завіси шатра голос Лазія, і Ксант одразу здогадався, що його помічник говорить з якимсь достойником.

І справді, двоє нубійських невільників відхилило завісу, а Досередини ввійшов у чорно-жовтому одязі з широким кармазиновим коміром повірник фараона Горсутен. З-під його високої перуки струменями спливав піт на штучну козячу борідку, яка звисала з-під нижньої губи, та змивав з гладкого лиця білу фарбу і сурму, якою повірник фараона попідчорнював собі очі та брови. Та, проте, з усієї його постаті так і била погорда високого урядовця та любимця його святості, коли відповідав на військове привітання пеласгійця.

— Хоробрий чужинче! Ласка його святості, володаря обох світів, спливає на нас, наче благодатні хвилі Нілу на ялові піски пустині, а як родючий намул наповнює країну багатством, так щедра його рука обсипає нас дарами.

І з обережністю вийняв з-за свого одягу і подав Ксантові дорогоцінний, фінікійської роботи, кубок, наповнений по вінця зернятами золота завбільшки з ячмінь.

Уперше після великої перемоги на Оронті зраділо серце Евмахоса.

— Чого бажає від мене володар обох світів, коби жив і панував вічно? — спитав.

— А чи завіси твого намету щільні?

— Сядь біля мене, достойнику, що стаєш по правому боці короля, а твої слова зостануться, як ті зернята у золотому глечикові.

Ксант відхилив завісу і виглянув надвір, поки Горсутен примощувався на його лежанці.

Лазій устиг уже відправити до пристані невільниць, позбувшись зайвого крику і плачу, а сам вів переговори якраз з дружинниками Евмахоса. Вони розмахували руками та викрикували хрипкими голосами. Прокляття та імена богів сірійських, єгипетських та пеласгійських летіли градом, наче зерно з віялки працюючого хлібороба, а шість нубійських носіїв, які принесли носилки Горсутена, приглядалися байдуже до незрозумілих їм дій.

Побачивши те все, Евмахос звелів двом рабам принести вина й води, і швидко підкріпив повірник короля свої підупаді сили.

— Тепер говори! — сказав Евмахос, коли раби віддалилися, щоб позбирати залишки його майна.

— Ти знаєш, що його святість обіцяв вам як нагороду за хоробрість та вірність солодку розкіш у садах богині Пі-басту. Ось чому привів вас сюди замість вислати до Танісу або залишити в Арабії.

— Знаю, — відповів полковник поважно та холодно, — але ні я, ні мої воїни не скористалися дозволом, бо, бач, досить поки що у нас своїх дівчат...

Повірник засміявся сухо.

— Стриманість — се велика чеснотаї — сказав. — Великою є ласка фараона, але більшою ще буває неласка богів, тому благо тому, хто вчасно уміє послухатися голосу останніх!.. Щоправда, — додав по хвилині, — вони кому-небудь і не об'являють своєї волі, хіба обраним...

— Такі — відповів спокійно Ксант. — Вибранцям або чужинцям, які не знають поведінки і не обізнані з минулим та не уявляють майбутнього.

Він налив у кубки вина, випив сам і попрохав гостя випити.

Горсутен покректував від задоволення, але весь час приглядався до тугих шкіряних постолів, які зробила для полковника невільниця.

— Хай озолотить Тот, батько премудрості, твої уста, Ксанте, — продовжував, — бо ти всупереч волі його святості сам пізнав, у чому незгідна ся воля з волею жер... тобто богів.

З острахом глянув Евмахос на королівського посланця. Невже він приніс йому неласку або й кару?.. Але в сю мить подумав собі також, що се було б йому якраз на руку, тому заспокоївся й усміхнувся злегка.

— Я вже змалку радо прислухався до розмов старих моряків та купців, які привозили з вашого краю золото, срібло, мідь, тканини та широкобедрих жінок, і не раз чув, як вони повчали новаків: "Кожне слово — як стріла з-поза заборола: або даремно вилітає, або ранить; але кожна може вбити, і тому краще, не лінуючись, заслонити себе щитом і від одних, і від других. Недарма поклали боги перед одним язиком подвійну чергу зубів і дали людині два уха..."

— На Того! Не тільки у наших храмах є мудрецїї — закликав єгиптянин. — Є їх, видно, досить й у пеласгійців.

— Звісної Вони привезли свої мудрощі звідсіляї — відповів чемно Ксант.

Настала хвилинна мовчанка. Евмахос перебирав зернята в кубку і мовчав; гість сопів та раз у раз брав у руки амулет з малахіту, який висів на золотому ланцюзі на його шиї. Вкінці обтер спітніле чоло. Захована в амулеті таємна сила вселилася в нього, і він заговорив знову:

— Його святість, володар обох світів, не подумав як слід про те, що чужинець не може даром користуватися Добром богині... і дав дозвіл...

— Що ж, ніхто з сього дозволу не скористався, — повторив нетерпляче уже стомлений балаканиною Евмахос.

— Хвилину терпцю, хоробрий полковнику! Якби ви скуштували заборонених солодощів, вони б перетворилися у ваших устах у полин або й в отруту... За стриманість не мине вас нагорода від людей, а ласка від богів, але за дозвіл відповідає сам фараон, незважаючи на наслідки...

Наче від укусу скорпіона схопився Евмахос з місця.

— Ах! То великий Рамессу боїться!.. — крикнув і вмить зрозумів, за чим Горсутен прибув до нього в обідню спеку...

Але каправі очі єгиптянина, які досі блукали по наметі, вп'ялись в лице пеласгійця допитливим поглядом, наче намагались до дна просвердлити дуту героя.

— Хто наказує левам пустині, у кого Амон справа і зліва, той не боїться нічого! — скартав повірник полковника. — І ніхто, ніхто, кажу, не сміє в тому сумніватися.

— Не я сумніваюся, але всі ті, що, перемігши лева або леопарда, ховаються у сітку з волосіні від москітів.

Відверто засміявся Горсутен і добряче поплескав по плечу Ксанта.

— На Тота! — повторив. — Не тільки у нас бувають мудреці. Бачиш, якраз таких-то москітів остерігається начальник королівського дому жінок. Сьогодні його святість ночуватиме у храмі Гатори, яка за щедрі жертви дарує йому гарну танечницю! На ній буде самоцвітів та жемчугів на двадцять талантів золота. Одначе жертва жертвою, а гріх гріхом. І одно, й друге... Ти розумієш мене, достойний та хоробрий герою!

— На Геракла! Розуміти розумію, але хай лопну, як жаба під ногою водоноса, коли знаю, чого від мене хоче його святість?

— Хоче, а швидше хоче цього начальник пагімту, щоб ти був з фараоном цієї ночі, щоб твій дотеп і твій меч стали між ним і невидимим ворогом. Ти будеш сторожем найвищого добра Кему.

Наче Зевсова блискавка майнула в очах Евмахоса. Він сам не знав, що й відповів Горсутенові, але, видно, щось до речі, бо королівський повірник, вельми втішений, всідався на носилки.

Як тільки затихли кроки носіїв, зірвався Евмахос з місця, на якому сидів, і раптом почав виконувати в наметі якийсь дикий танець, наче ошалів від радощів. Його лице аж скривилося від реготу, а з уст виривалися дикі вигуки. Але ось поза завісою почулися знову спішні кроки, і Евмахос вмить заспокоївся. При вході до намету помітив налякане лице Лазія.

— Що тобі, брате? — спитав здивований. — Невже ж вино затьмарило твій розум або вжалила змія-поганка?

— Ах, ти не знаєш, Лазію, яку радість послали мені боги нашої землі! Фараон призначив мене сторожем своєї ложниці на сю ніч, а як так, то я без труднощів і небезпеки заберу в нього Герзет, бо я дужчий за нього, а крім нас двох, не буде нікого у королівських кімнатах. Бач, Рамзес боїться жерців. Ха-ха-ха!

Жваво почали обидва обговорювати справу, вкінці звелів полковник Лазієві відіслати вояків, а самому йти до пристані та допильнувати, щоб все було готове на шосту годину.

Та тут змінив Лазій тон і сказав поважно:

— Евмахосе! Не наказуй, не вислухавши мене! Великою є ласка наших богів, і то не тільки тому, що дали тобі у руки можливість здобути собі бажану пайку, але й тому, що остерегли тебе перед безоднею Тартару. Я від себе жертвую їм десяту частину усього, що привезу з собою у Пеласгію. Жертвуй і ти... Швидко, швидко! — наполягав, коли остовпілий Ксант витріщив на нього очі. — Жертвуй, бо може захмаритися їх погідне лице, а любий шелест святого дуба Додони перетвориться у ворожий шум бурі! Ніхто не знає замислів мойори, тому кожний повинен купити собі хоч прихильність богів, щоб вони берегли його у нещасті

— Про мене, жертвую й я! — сказав Ксант. Лазій вилив ще на землю чарку вина та молився довгий час. По закінченні почав пояснювати, в чому справа.

— Ти чув, Евмахосе, що під час твоєї розмови з голя-рем обидва фінікійці говорили між собою? — спитав.

— Так, але я не розумів їх мови. Багато, бач, боги сотворили народів, і різною є їх мова.

— Тож слухай! У мене ще з часу першого походу на синайськмх бедаві є невільниця з Ніппуру, яка вміє співати прегарні пісні свого краю. Від неї навчився я мимохіть протягом п'яти чи шести років мови, якою говорять вавілонці. Се була саме мова, якою обидва купці умовилися захопити нас та наші достатки, як тільки на обрії покажеться побережжя Кіпру або Крети. Вони й оцінювали вже нас обох на красу як товар, якого дуже жадають тіррени.

Евмахос зблід. Коліна його затряслися, руки опали вздовж тіла, а смуток і зневіра опанували ним. Так часом знесилений, спраглий втікач, почувши дзюрчання води, прожогом кидається туди і наскакує на пропасть, у якій біліють потрощені кості мандрівників.

— Боги! — зітхнув після довгої хвилини мовчання. — Боги! Якщо я коли приніс вам у жертву козла та виливав солодке вино на родючу землю, якщо милою була вам молитва та пахощі печеного м'яса, вкажіть мені дорогу порятунку!

Задумався, але вже по хвилині усміхнувся, махнув рукою і сказав:

— Коли весною в нашій вітчизні теплий легіт стопить сніги та вкриє кущі й землю зеленню, обізветься ліс криком звірів та птиць, які віддаються усім єством любовним ласкам, тоді забуває глухар чи олень, що є на світі швидкі пси та квітучі ловці-молодці. Сліпо віддаються бажанню та й думати не вміють про інше. Чого тут вагатися? Наші купці — зрадники, то ми з ними і не маймо справи. Дорога у Таніс чи Себеннітос завжди відкрита!

Але Лазій був іншої гадки.

— Що людина, як олень, тратить здоровий глузд у путах Афродіти, — се правда, тому закохані повинні завжди позичати голову у приятелів. І ось я надумав, що ми таки мусимо сісти на фінікійські кораблі, раз ми з ними домовились. Якщо сього не зробимо, то вони зараз здогадаються, що нас хтось остеріг, і, не маючи змоги продати нас тірренам, продадуть нашу таємницю... жерцям... Але я підібрав двадцять земляків, яким розповів про підлі замисли фінікійців. І ми спільно придумали неабиякий план. Ми обидва, тобто ти і я, відправимо на кораблі не тільки наші достатки та невільниць, але також по десять рабів-невільників, яких і посадимо до весел. Як тільки засиніє побережжя Кіпру, Крети або якогось іншого божого острова, то, гадаю, що одинадцять пар дужих пеласгійських рук порозбивають сих кількох крамарів-грабіжників та доведуть криводзьобі кораблі до суходолу. Треба тільки зважати, щоб ніхто з наших не попередив фінікійців про наші замисли. Але навряд чи се станеться. Наші земляки і самі добре знають, що се таке неволя у Тірі, Сідоні або хоч у Єгипті

Евмахос аж у долоні сплеснув, почувши таке. Так радіє знесилений мандрівник, який пробивається крізь гущавник у долину, і раптом замість самітної кам'янистої котловини побачить веселий хутір та почує блеяння вовнистої череди. Замість кам'яного ложа в холодну ніч прийме його широка, м'якими кожухами устелена лежанка пастуха, замість завтрашнього труда — солодкий спочинок у гостині.

От так радів Ксант, із вдячності обіймав і цілував свого друга та давав останні накази дружинникам. Решту дня зайняло перевезення достатків Евмахоса та його товаришів на фінікійські кораблі, а коли вечором зійшла на небо вечірня зоря, полковник, вкритий темним плащем, з мечем при боці та короткою рогатиною на плечі почвалав у святиню.

ГНІВ ГАТОРИ

Сьогодні не було біля святині нескінченних натовпів народу. За наказом його святості сардинці оточили увесь святий округ густими

вартами, а всередині залишились тільки жерці, жрекині та повірені короля з його найближчого оточення. Евмахос задумався саме, як увійти йому туди, не звернувши уваги жерців, коли з-між сардинців висунувся Горсутен і швидко потягнув його вбік, на дорогу, яка вела до пристані.

— Не треба, щоб тебе хто бачив у храмі! — сказав пошепки. — Якби люди бачили богів, не боялися б їх, не цінили б як слід і їх ласки. Ось туди!

Звернув з дороги вбік, над саму ріку, якраз там, де на линвах колихалися два довгі та високі фінікійські кораблі. При світлі смолоскипів крутилося біля них кількадесят жовтолицих бородатих постатей у коротких туніках та хустках на головах.

"Се мої кораблі", — подумав Евмахос, і раптом захотілося йому зареготатися на все горло з фараона, який сам вказував йому найближчу дорогу до втечі.

З-над ріки крута стежина вела просто до стіни, якою обведений був святий округ Гатори. У сій стіні була хвірточка, прикрита по цей і той бік стіни густими кущами. Горсутен увійшов крізь неї з Евмахосом та показав йому найближчих вартівників. Вони непорушне стояли на стінах по обидва боки хвіртки.

— Звідсіля нема ніякої стежки до святині, — пояснив, — але напрям вказують кущі рожі — аж до святого пагімту, дому жінок, посвячених Гаторі.

Сильні пахощі розцвілих рож огорнули їх, коли вони швидким кроком йшли до святині. М'який моріг глушив кроки, а густе галуззя кущів ховало їх від можливих підглядачів. Вкінці зачорніли перед ними високі, дещо скісно збудовані стіни святого пагімту. Численні вікна були темні, бо всі танечниці, жрекині та служниці були на торжестві у святині. Зате над самою святинею, над першим подвір'ям і над діоритовою колонадою

стояла заграва від вогнів смолоскипів та лампад. Дика, розгульна музика доносилася звідтіля, а часом голосно лунали оклики учасників торжества.

— Як же ж ми доберемося досередини? — спитав Ксант. — Нема в мене крил сови, ні кігтів кота!

— Не бійся, маловіре! — заспокоював його Горсутен. — Ось тут бачиш сей великий круглий, вмурований у стіну камінь? На ньому є напис, а в ньому скарабей — святий жук, прообраз бога сонця. Такий самий напис та скарабей є по той бік стіни. А тепер придави скарабея ручкою меча! Бачиш? О!

Круглий камінь відсунувся, і обидва перелізли крізь отвір. Тоді Горсутен знайшов при світлі заграви другого скарабея, натиснув на нього, і камінь знову вернувся у своє первісне положення.

Обидва опинилися у маленькій кімнаті, стіни якої покривали червоні тканини, оздоблені золотом. Посередині кімнати стояв стіл із залишками фруктів, вина, меду та паляниць. Під одною стіною виднілось низьке, вистелене подушками ложе, а під другою — мармуровий столик, повний всіляких більших та менших дзбаняток, плящин, мисочок, щіточок. Над ними на гебановій поличці стояв ідол бога чепурух Беза, подібний до карлика. Третя стіна була вільна, бо в ній саме знаходився круглий камінь з написом. Четверту заслонила важка парчева завіса, з-поза якої лилося лагідне світло лампад. Усю кімнату наповняли задушливі пахощі, але Евмахос не уявляв, звідки вони беруться.

— Тут зостанешся! — наказав Горсутен, розглянувшись. — Там, за завісою, внутрішня колонада святого пагімту, там ночуватиме фараон. А ти, — тут підняв руку, як учитель, що наставляє учня, — дивитимешся на колонаду і якщо побачиш кого третього — удариш мечем. Отут маєш перстень його святості, який знають усі мешканці Кему. На ньому святий змій і сонячний круг зі скарабеєм. Він відкриє тобі всі входи й виходи,

визволить тебе від усякої небезпеки. Та ти поводься так, ніби його не маєш, бо чим менше людей тебе бачитиме, тим краще для його святості... ну, й для тебе.

— Авжеж! — відповів Ксант. — Я й сам знаю, що не раз найменше живуть на світі ті, що знають забагато таємниць. Горсутен стиснув його за плечі.

— Так. Якщо вони сим чваняться, то всякому аж набридне їх життя. Ти зрозумів усе як слід. Хай просвітить тебе Тот, а оборонить Птаг!

Горсутен щез у отворі стіни, і Евмахос зостався сам. Хвилину приглядався до дзбаняток, плящин та гладкого сталевого дзеркала і усміхнувся. Се була, очевидно, одягаль-ня та спальня одної з танечниць або жрекинь. Ах! В сю мить нагадав собі і пахощі. Се запах піжма та жіночого, розпаленого сном тіла. Такий самий наповняв його намет після розкішної, при вині та в обіймах молодих невільниць, проведеної ночі. Ах! Усе єство Евмахоса здригнулося від цього спогаду, і в сю хвилину згадав собі, що, може, невдовзі проведе таку саму ніч з Герзет... Мимохіть стиснулися п'ястуки, а очі засвітилися злим огнем.

— Горе тому, хто забажає її відібрати в мене. Моє серце жадає її, моя рука вирве її з пащі лева чи з рук короля. Одному богові віддам її та хіба з життям!

Тим часом у внутрішній святині перед вівтарем богині відбувалися святі танці. Велетенська статуя Гатори в сидячій позі сягала верха круглої колонади. Зелені стовпи підпирали стелю, у якій був круглий отвір. Через нього вливав місяць своє сріблисте світло просто на лоно кам'яної богині. На вівтарі горів вогонь із сикоморових гілок, а жерці раз у раз сипали в багаття ладан. Білий запашний дим з сичанням підіймався вгору, окутував коров'ячу голову богині та розходився ліниво по всьому храмі.

Поміж стовпами, наче вінок квітів лотоса, стояли танечниці у прозорому одязі, їх голі груди з фарбованими генною бородавочками, підчорнені великі мигдалевидні очі, їхні тугі, наче з рожевого граніту виточені руки та стегна яскраво виділялись на потемнілому фоні підсіння.

Усю стелю і дві стіни займав величезний, мальований образ Гатори. Ноги богині виростали з долівки при вході, простягнені руки досягали долівки при виході, тулуб заповняв стелю, наче небозвід, а лоном був круглий отвір у стелі храму. Навпроти вівтаря стояв престол фараона.

Володар обох світів сидів на ньому в королівській подвійній тіарі, але одягнений був тільки в короткий стен робітника. Якраз такий самий одяг мало на собі й двадцять статуеток Птага — будівника світу. Вони стояли по боках перед зеленими стовпами. Як символи плодючості, були вони наче чоловічим доповненням Гатори.

На вільний простір виступило двадцять жерців у білих хустинах на головах, закладених за вуха. Всі вони на поданий знак вдарили земний поклін богині, а в сей момент десь із темряви підсіння, згори чи з боків, почулися тихі, ніжні, наче подих північного леготу, звуки музики. Похилені жерці піднялися з землі, а з їх тіл спали білі покривала.

І під повільний ритм музики стрункі голі тіла жерців почали виконувати танечні рухи, зразу тільки головою та руками, а там і всім тілом почали крутитися на місці. Звуки музики міцнішали, ритм прискорювався, а слідом за сим жерці покинули свої місця й стали в коло. Круговий рух ставав щораз швидший, а одночасно увесь гурт почав звільна обходити довкола кадильного жертовника. Очі танечників почали блищати у сутіні, істеричне дрижання стягало їх уста в судорожний усміх, а з уст виривались тихі вигуки не то радості, не то муки.

Аж ось залунала громозвучна фанфара, а слідом за сим полилася та сама мелодія, але вже не лагідним ритмом любовної пісні, а гірським потоком розшалілої пристрасті. Круговий рух тіл став зворотним, рівномірний обхід змінився у шалений біг людини, яку з допусту богів охопило божевілля. Чимраз швидше і швидше крутилися жерці, їх очі погасли, одні лиця посиніли, інші зблідли, на викривлених губах вийшла піна, наче у скаженої звірини. Хрипким крикам танечників відповідали проймаючі голоси жрекинь і танечниць, і в музиці щораз більше брали верх свистячі сопілки, бубни та літаври, а затихали струни, дзвінки та труби.

Раптом у руках розшалілих танечників блиснули ножі. Вони калічили собі лиця та груди, а червона кров дощем падала на землю. Кілька жінок омліло, а його святість поворухнувся на престолі. Навіть його дратувала ся картина пристрасті, яка пожирає огнем єство людини та з якої родиться життя. На те усміхнувся Птахготеп, який стояв за королем, і сказав пошепки:

— Усяка пристрасть жорстока, але кров завжди гасить її. Одно тільки любовне божевілля черпає з крові ще нову силу та доводить людину швидше до смерті, ніж до знесилення.

Однак фараон не розумів сього танцю. Його високі плечі здригалися, а довгі тонкі пальці судорожне перебирали складки стену на худих колінах.

У сю мить замовкла музика, а одночасно з останнім її звуком попадали на землю скривавлені танечники, як дитячі ляльки, коли урветься мотузок, який їх рухав. Сильні широкобедрі служниці юрбою приб'ігли і повиносили непритомних жерців у глибину храму, їх місце зайняла дружина танечниць.

Здавалося, що богиня з усього Кему вибрала найкращі квітки, щоб їх поперсаджувати у свої городи, найсолодшими пахощами Пунту облила

їх прегарні тіла і дала їм тугість пружин і ніжність пелюсток рожі. Синяві, рожеві, ясно-зелені, жовті та білі одяги, оздоблені золотими та срібними ниточками, підкреслювали чарівні форми тіла. Густо нашивані самоцвіти та жемчуги звертали погляди всіх на приховані принади дівчат.

У сьому чарівному колі, наче самоцвіт у дорогоцінній оправі, стояла дівчина в золотистому одязі та в чільці, на якому блищали дуговими відблисками діаманти, смарагди, сапфіри, топази. Вони яскраво відбивались на чорній хвилі волосся, яке спадало на мармурові плечі. Між двома бездоганними півкулями грудей звисав оздоблений жемчугами амулет. Однак ні чудові форми тіла, ні коштовності не полонили зору так сильно, як осліплювала краса личка. Навіть Рамзеса потягнула вона нестримною силою. На його вдалому лиці зацвів цеглистий рум'янець, вуха заворушилися, широкі, дещо вип'ялені губи склались у посмішку, а жорстокий погляд глибоко посаджених очей злагіднів. З-під низького, назад схиленого чола вп'ялив він погляд просто в очі дівчини і викликав на її личку рум'янець сорому. Рука володаря піднялася з колін, наче бажала таки зараз же загорнути сей скарб до себе... Та в цю мить заговорив ідол богині, а з його голови засвітив раптом якийсь неземний блиск. Все, що жило, впало ниць. Одна тільки Герзет і фараон зостались на місці...

— Тобі, герою з Кадешу, переможцю підлих хетейців, хоробрий, щедрий жертводавцю, дарую сю дівчину. Відведи її до свого пагімту і бережи від лихого уроку та від обіймів чужинця!

Замовк голос ідола. Жерці кинули пригорщу ладану на жертовник, і стовп диму закрив на хвилину кам'яне тіло богині. Коли розвіявся, сяйво погасло, а невидимі співаки завели гімн на честь богині. Мелодія пісні, — то могутня і поважна, то тужлива й розмріяна, то пристрасна й поривчаста, — вколихала поволі розбурхані пориви дикості в учасників торжества. Кров відпливала з мозків, напруга м'язів слабла, як на морі опадають після бурі розгойдані хвилі.

Вкінці втихли слова співу, а останні тони супроводу раптовими переливами перейшли знову в танечний ритм. Мотив був той самий, але тон зовсім інший. Се був наче запашний легіт з-над квітастих лугів, який береться наслідувати пустинний вихор. Він теж сильний та могутній, але не скаженим розгоном, а непоборною принадою, і пориває за собою не тіла, а почуття.

Враз жолихнулися ряди танечниць повільними, ритмічними рухами. У руках деяких майоріли барвисті хустини, в інших вінки білого та синього лотоса або довгі яскраві стрічки. Брязкіт святих калаталень відбивав такт, під який малі, м'які ніжки ступали по долівці та вигиналися тіла.

Аж знов заграла музика розгульний танець, і вихором понеслися танечниці у зворотному кружлянні довкола жертовника. В очах темніло від блискавкових рухів стрічок, вінків, барвистого вбрання, а запах молодого спітнілого жіночого тіла глушив ладан, кедрову живицю, нард.

По хвилині у мелодії святого танцю зазвучали наче тихі зітхання грудей, стомлених любовною пристрастю. Вмить зупинились танечниці і, відкинувши голови назад, завмерли, ніби прислухаючись до якихось звуків. Дивлячись на сі дрижачі від стриманого подиху тіла, блідли навіть старі, досвідчені жерці, для яких ніяка викривлена хтивість не була новинкою. Їх висохлі тіла проймав святий, божественний вогонь Гатори і пожирав їх бажанням з'єднання, обіймів.

Стоячи на місці, почали танечниці всім тілом, зокрема верхньою його половиною, виконувати рухи святого танцю богині, у якому дівчата віддаються небесному коханцеві. Кожний м'яз, кожна лінія прегарного тіла виступала виразно з-під прозорого одягу. Тіла пружинилися, вигинались, корчились, шаліли, наче в справжніх обіймах палкого мужа, а квіткові личка, наче дзеркала зі сталі, відбивали всі відтінки екстазу.

Вкінці, коли захоплення дішло до найвищого напруження, коли здавалося, що дівчата, вгамувавши бажання самим танцем, зімліють від крайнього знесилення; Герзет, яка під час хороводу стояла нерухомо перед жертовником, підійшла на кілька кроків до фараона. Загриміли труби, забряжчали тімпани, задзвеніли струни, і вмить розскочилася юрба дівчат. Розскочилася і щезла. Тільки двадцять танечниць зосталось, і кожна з них обняла розпаленим спітнілим тілом статуетку Птага.

І ось Рамзес піднявся з престолу і підійшов до Герзет. Святий танець розбудив і в неї кров, яка й обізвалася могутнім голосом бажання. Музика, танковий шал, пристрасні рухи та захоплення божеських танечниць вхопили її з собою, розбурхали життєві похоті молодого тіла. Герзет важко дихала, гризла до крові коралові уста, гострі, фарбовані генною нігтики впивалися у малі долоні ніжних рученят. Усе квітуче тіло вигиналося назад, наче ждало палких обіймів коханої руки, наче ждало сповнення солодкої обітниці, яку дає своїм поклонникам Гатора. Та ось, коли худе, хиже лице володаря наближалося до неї, з глибини серденька виповзла гадюка та слизьким дотиком вмить остудила молодечий зрив дівочих бажань. Герзет здригнулася від сього дотику і подалася назад.

"Богине! — зітхало здавлене серце. — Не дай мене в руки сеї людиніі Се не фараон, не його святість, се тільки людина... А перед такою людиною щезає бажання серця, мовкне голос крові, і, наче крокодил з грязюки Нілу, виповзе з закутий душі відразаі"

Одначе богиня не чула мови серця дівчини, а уста боялися висловити їх голосно. І вмить худі руки його святості обплели мармурові груди дівчини, наче комашку довгі ніжки павука. І він потяг за собою умліваючу дівчину геть поза жертовник у внутрішню колонаду святого пагімту Гатори, де ждало на них обох вкрите фінікійським пурпуром ложе. Товсті уста Рамзеса ледве ловили повітря, в кутках показалася піна, наче в голодного леопарда або в ситого крокодила, а все лице кривилося, наче маска фінікійських патеків.

З трудом добрався фараон до ложа, яке стояло над круглим басейном посеред колонади. Ніжний шелест водограю та пахощі з позапалюваних кадильниць обіцяли володареві обох світів розкішну ніч під покровом Ізіди, матері моря та любові. Засліплений диким бажанням, поклав Рамзес на багряницю зімлілу Герзет, а коли вона розплющила великі злякані очі, він кинувся на неї, наче азіатський варвар на здобуту силою невільницю. Висока тіара на голові перешкоджала йому, він кинув її на долівку біля ложа...

Але в сей момент якась надлюдська сила відірвала худорляві, хоч і сильні руки володаря від дрижачого тіла дівчини.

— Евмахосе! Сюди! — гукнув фараон, скаженіючи від люті та всією силою вириваючись з залізних обіймів невідомого ворога. Після довгих зусиль вдалося йому вдарити когось ліктем у черево. Але в сю мить усі лампади святині засвітили йому в очах і погасли, а разом з ними погасла й притомність. Ударений п'ястуком поміж очі, фараон повалився на ложе, наче статуетка Птага, яку переверне часом танечниця у храмі.

А над Герзет нахилилася голова Ксанта.

— Герзет, не бійся! Се я, Евмахосі Устань і ходи зі мною. Ти моя частка від богів, і нема сили, яка б узяла тебе в мене.

— Ти сильний, — прошептала дівчина, — ти є моїм володарем, і з тобою піду, куди хочеш!

По хвилині за обома запав круглий камінь у стіні.

Перед ранком тієї самої ночі його святість звелів віднести себе у носилках до табору. Прибувши між полотняні стіни свого намету, зараз заслонив хустиною чоло аж по брови та звелів покликати Горсутена. З облесним усміхом на устах впав повірник його святості ниць, вигукуючи на честь володаря, але той звелів йому зараз же встати і спитав:

— Ти знаєш, що було зі мною сеї ночі?

— Покірний слуга є повірником тільки тих таємниць, які зволить йому повірити володар обох світів, переможець дев'яти народів, — була відповідь.

— Тож слухай!

Тут Рамзес розказав Горсутенові свою нічну пригоду. Він пінився з люті, скаженів, шалів, а його виступаюче вперед лице кривилося, наче пика горили.

Довго слухав Горсутен прокльони Фараона, який нахвалявся на зорі розіслати по всіх усюдах посіпаків, щоб спіймали зрадника й богохульника з його здобиччю. Його мали прибити на хрест, а її прив'язати на гранітній плиті перед лицем сфінкса, де б її вбили сонце та спрага. Вислухавши все, повірник знов упав ниць й ударив чолом об долівку.

— Говори! — просолів фараон, переводячи дух.

— Ваша святосте! Дозвольте розказати вам казочку.

— Яку?

— Коли праотець великих Фараонів Хуфу забажав одружитися зі своєю дочкою, вона втекла від нього з простим рибалкою. Вічно живучий володар звелів його прибити на хрест, але непослушна дівчина врятувала його від смерті та багато днів і ночей приймала його у себе, доки... доки не було запізно вести її до королівського пагімту. Що ж зробив Хуфу? Він усміхнувся приязно, наче все те сталося за його волею, а навіть з його наказу. Тому ніхто не посміявся з батька, якого не послухала дочка, ані з володаря, якого переміг рибалка. За се в

сороковому році правління зять-рибалка врятував його від загибелі, а дочка була підпорою його старості.

— Що ж з того? Я не Хуфу, а Герзет — дочка голяра.

— Так, але часами краще є сховати гнів у серці та протримати його до слушного часу, ніж силою спиняти божественний Ніл біля Сунна або пісок західної пустині. Ти знаєш, святий володарю, що жерці озлоблені на тебе. Вони дізнаються про злочин і скажуть: "Се месть богині, яку образив твій наказ. Ми, жерці, дали тобі дівчину, а богиня відібрала її в тебе. Підлий чужинець — се тільки сліпе знаряддя в її руках". А так можеш завтра сказати Птахго-тепові: "Дарував я моїм воякам одну ніч у обіймах танеч-ниць, та вони знехтували моїм дозволом через вас. Сьогодні я віддав дарунок богині чужинцеві, щоб ви бачили, що воля фараона є могутніша від вашої, а ваші бажання не є бажаннями Гатори. Вона, бач, сама своїм святом звеличила весілля Евмахоса з танечницею Пібасту. А щоб не досягла його отрута та ніж вбивці, звелів я йому від'їхати і забороняю всім його переслідувати у втечі".

— На Амона! — аж скрикнув фараон, а його викривлене лице знову набрало звичайного гордовитого виразу. — На Амонаї Віднині, Горсутене, ти стаєш моїм першим дорадником! У тобі є мудрість Птага, хитрощі вужа, а красномовність Тота!

У ВЛАДІ ПРОТЕЯ

Коли творці будували світ, вони спершу розлили аж до найдальших окраїн усього, що існує, океан — безмежний простір валів-хвиль, піни, глибин та мілин. І дали йому мову — той тихий, приємний гомін води, об яку вдаряє легіт. Посеред сього простору поклали землю, наче смарагд у сталевій оправі, і заселили її людьми. А люди мали вслухатися в чудову музику хвиль і з неї збагнути велич сил та умів, які створили світ. Одначе люди не розуміли величі творчих умів та боялися моря. Вони й не шанували творців, а тільки тих, що були посередниками між

творцями і ними — богів! Боги були для обмеженого людського духу володарями світу, а морським богом став химерний старець Протей. І веселий він, як дитина, і грізний, як пустинний вихор, і приязний, як кохана дівчина, і сумний, як опечалений батько, і щедрий, як плідна земля, і зажерливий, наче голодний бегемот. Щоднини, щогодини змінює він своє лице та показує його морякові, щоб дивувався з його багатств та навчився життєвої правди, що найпостійнішою в житті є непостійність.

Тому з тривогою в серці ступає моряк на поміст корабля, але, коли знову вернеться на суходіл, з тугою оглядається позад себе, де у глибині дрімає мінливий Протей, а його діти, сапфірні хвилі, з тихим говором ударяють об кораблі, наче сказати бажають: ходи до нас, вернись ще раз і не такі ще чудеса побачиш!

Під голубим небом Фінікійського моря, на сапфірних хвилях, з подувом теплого вітру, наче білі лебеді на озері Наату, пливли дві нави. На щоглі першої з них майорів багряний прапор, а на жовтому вітрилі виднівся образ єгипетської богині Ізіди — на знак, що корабельник був під опікою володаря Єгипту.

В каюті на вистеленій подушками лежанці спочивав корабельник Магарбал. Звідсіля бачив він усе, що діялося на палубі, й давав розпорядження морякам.

Далі на південь пливла друга нава, дещо менша по величині, але у всьому іншому зовсім схожа на першу. Обидві були довгі й невисокі, бо сиділи досить глибоко у воді.

Обидві мали криві дзьоби, по одній низькій щоглі з широченним вітрилом та високі корми з будою зверху. Під будою була каюта, а ще нижче, на самій палубі, кімната для керманича і залоги. Палуба щільно покривала нутро корабля, а на ній сиділи прив'язані до лавочок гребці.

Сорок їх сиділо біля весел, а двадцять моряків виконували службу або сиділи у кімнаті керманича.

В каюті більшого корабля спочивав Ксант, а біля нього на м'якій жовтавій подушці лежала Герзет. Чудова, ніжна її постать, одягнута в прозоре вбрання, відрізнялась від інших жінок, які сиділи та лежали у каюті Вже з зовнішнього вигляду можна було пізнати, що вони тільки служниці єгиптянки. Пізнати було також по їх покорі та мовчазності, що вони без спротиву віддали їй перше місце в серці Евмахоса і як азіатки не бачили в сьому нічого дивного. Усі жінки відкривають обійми Адонові, та він химерний, наче метелик, всілякі квітки знаходить, а то й на власну красу задивиться... Хто знає, може, завтра повернеться лице володаря до них та пошукає давньої любки, кажучи: "Мандрівник-купець, який збирає скарби по всьому світу та бачить всілякі краї, вертається-таки вкінці під віяла пальм та плоский дах біленької хати над широким Євфратом чи над бистрим Оронтом і вітає радісно матір своїх дітей". Ось так вернеться, може, й він... О, Мілітто!

Тіло Евмахоса тісно облягав хітон із синього тонкого полотна. На ногах мав м'які постоли, а пахощами зрошене волосся придержував золотий обруч. Рум'яні уста складалися до усміху, а сині очі здавалися відбитком небозводу. Тому, наче у небозвід, задивилася у них Герзет, наче у яку неземну музику, заслухалася у його голос.

— Ще один день — і бажаний та довгожданий суходіл привітає нас, — говорив Евмахос. — Осядемо в тіні мікенської скали, бо не знаю, чи живі ще батьки мої в Тірінсі та чи змінилося серце убиваючої чоловіків Андрофіли. Тому боюсь йти туди. Нема в нас у Пелагсії великих скарбів золота, міді, нема самоцвітів, ні дорогих паволок, тому багачем повернусь я у землю моїх батьків. А на багатого ласкавим оком глянуть і годованець божий — король, і співгромадяни. Він дасть мені місце при своєму столі, де збираються знатніші люди, а вони віддадуть мені перший голос у судовому крузі. І тобі, Герзет, не бракуватиме гарних та роботящих невільниць. Ніколи не забракне тобі й солодкої любові, бо у

нас у Пеласгії одна тільки жінка орудує не тільки домом, але й серцем чоловіка.

— Ох, Евмахосе! — усміхалася Герзет. — Скільки разів згадую Птахготепа, фараона, стару Ату зі святині, скільки разів бачу й п'яного жерця з покусаною танечницею, покривавлені тіла ошалілих від танцю дівчат. А тоді здригається моє серце, наче від нічної чи полуденної змори. Все те, все те позад мене, а передо мною щастя! Так, о так уявляла я собі при боці любимого, у колі рідні, при домашньому вогнищі. Хай побережуть його твої й мої богиі

— Наші боги, Герзет! — сказав Ксант. — Вони одні для всіх, тільки по-різному називаються.

— Так, як любов, Евмахосе, — відказала дівчина, — хай проведе нас до неї Ізіда, цариця моря!

І, взявши арфу, вдарила кілька акордів, а вслід за сим під синє, вечоріюче небо попливла пісня.

Ізідо, мати світлих гір,

Ізідо, мати моря,

Злети з пустих Синаю гір,

Сповни життям мертвий простір,

Добром країну горя.

— Земля! Земля! — залунав раптом голос моряка, що стояв на помості.

Враз заворушилося все на кораблі. Позривалися дівчата і побігли між моряків Магарбала.

Устав й Евмахос, і раптом щез з його лиця вираз любовного захоплення. Засвітилися очі, грізно стягнулися брови.

— Коханий, що з тобою? — налякалася Герзет. Але Ксант не відповів. Із-під лежанки добув шолом з трьома китицями, кований черес, величезний щит та меч, схопив у руку два списи, які стояли при вході в каюту, і одним скоком опинився біля східців на палубі Довкола нього зібралося вмить десять чоловіків у перепасках на бедрах, які бували тільки у рабів. Були се його дружинники, які виконували моряцьку службу нарівні з моряками Магарбала. Евмахос підійшов до великої скрині, яка стояла біля керманича, і вдавані раби відчинили її. Щити, шоломи, череси, ножі заіскрилися в їхніх очах, і вони вмить порозхапували їх між себе з вправністю, властивою воєнним людям.

Тим часом Магарбал, вислухавши пісню Герзет, усміхався солодко у передчутті тієї хвилини, коли чудова єгиптянка заспіває сю пісню і йому. Раптом почув оклик вартового, і його солодкий усміх перейшов у насмішку, яка гарне ще лице азіата викривляла у пику сатира. Він швидко зійшов східцями на палубу, звідкіля саме бігли всі моряки нагору. Дарма гукав на них Магарбал здалека. Вони спішили, щоб побачити ще перед заходом сонця береги Кіпру. Коли, одначе, суворе лице корабельника появилося між ними, вони згуртувалися й пішли ловити пеласгійця. Лови на людей були їх звичайним ділом, а сим разом не треба було й побоюватися, що здобич буде боронитись. Він не сподівався нападу, тож хоча би навіть і знайшов собі ножаку або дрючок, не зміг би пошкодити юрбі напасників.

Азіатські дівчата почули, про що йде річ, бо добре знали фінікійську мову. І вмить зрозуміли, що ув'язнення їх володаря — се для них горе, хто знає, чи не більше самої неволі. Замість веселого, привітного чи байдужого Ксанта став би їх володарем жорстокий, загонистий, нахабний азіат, а з його рук, наче товарина, пішли би вони на поталу

кіпрійсь-ким селюхам. Селюхи за рік-два виссуть з невільниць всю красу, принаду, молодість, а там і викинуть з кімнат до челядної між смердючих рабів носити воду та землю до винниць. Тому, знаючи се, кинулися дівчата остерегти Ксанта перед небезпекою. Та, на жаль, їх наміри збагнув проворний купець-корабельник і наказав затримати їх. Двоє моряків з нагаями стало на сторожі біля гурту наляканих красунь. Одночасно натовп, якихось двадцять фінікійців, підходив нишком до задніх східців. Ось вони вже й перед ними та перед темним отвором кімнати керманича.

Перший азіат з зашморгом у руці почав поволі спинатися на східці, коли раптом заверещав нелюдським голосом і з глухим стуком покотився під ноги Магарбала. Він вертівся, наче притоптаний хробак, і обома руками притискав розпорений списом живіт, з якого випливали кишки та бухала чорна кров.

А в сю мить з-під східців, з темного отвору керманичевої кімнати, вилізло чудовисько. Спершу показалися вістря двох списів. Одно було блискуче, чисте, з другого стікала кров пробитого моряка. За вістрями висунувся, наче велетенська черепаха, щит, а над ним три китиці шолома, з-під якого грізно дивились очі Евмахоса.

Враз подалися фінікійці, їх пройняв переляк, а тривога впала на темні лиця блідим відтінком смерті.

Евмахос випрямився на весь зріст і, взявши один спис в ліву руку, підняв правою рукою другий вгору й засміявся. Дивно відбивався сей голосний регіт від кректання та харчання конаючого моряка. Здавалося, що вбитий береться піднімати на глум убивцю.

— Ти прорахувався, крамарю! — говорив Ксант. — В Єгипті навіть ті, що не знають мови фінікійців, розуміють їх підлі замисли. Небесні боги гидують ними і покарають їх руками вибранців. Недарма обіцяв я їм десятину майна. Тепер ось додаю до сього четвертину твого.

Магарбал хотів відповісти і виторгувати бодай мир та прощення. Виявилося, одначе, що він і в сьому прорахувався, бо з останніми словами Евмахос кинув спис, вгородивши його в тіло найближчого ворога. Вслід за сим з чорного отвору кормової кімнати вилізло ще десять таких самих потвор. Засвистіли списи, й ні один не пролетів даремно. Бо чим була ся боротьба на гладкій білій палубі корабля проти важких боїв з хетійцями серед пісків пустині?

Крики, зойки, загальна втечаї Моряки ховалися поміж гребцями, які були вельми раді з погрому немилосердних володарів і копали їх ногами та викидали назад на палубу. Деякі бігли на поміст між дівчат, а сі з вереском ховалися по кутках, щоб і їх не влучив де в пітьмі якийсь навмання кинутий спис. Інші бралися до зброї... Та все те було даремно! Згинули всі, а останнім упав Магарбал, який сховався на носі корабля.

Один тільки керманич зостався живим. Він поклявся довести наву до берегів Пеласгії і то якраз навпроти мікенської скали.

Коли на небо зійшов місяць, оглянувся Ксант за другим кораблем. Не міг його, одначе, побачити у темряві й тому звелів запалити в'язку смолоскипів на шпилі щогли... І ось далеко у південній стороні заблимало незабаром таке саме червонясте світло, а опівночі обидві нави зустрілися. Першим, що побачили очі пеласгійців, був труп Регаба, а першим словом, яке почули, було поздоровлення Лазія:

— Привіт, переможцю Рамзеса! Страшно крихкі кості у сих крамарів. Аж дивно мені, чому його святість не потрощить їх зразу. Двісті пеласгійців та тисяча єгипетських водоносів було б аж надто для сього.

У тіні мікенської скали збудували захожі з Фінікії та Єгипту майстри нову домівку для багатого купця з Себенніту, який купив собі у короля на се право. Справді купець був вельми схожий на пеласгійця, але золото та дівчата-азіатки були зовсім справжні. Тому король і не допитувався про минуле купця, а радів, що здобутими дарунками

наповнить опустілу скарбницю. Купець на ім'я Евмахос піддав йому ще й гадку, щоб без великої небезпеки, повстанням, з Пеласгії позбутися кретійських ратників. Він сам брався навіть згуртувати довкола мікенського короля всіх наємни-ків, які мали невдовзі вертатись з Єгипту. Не дивно, отже, Що Евмахос став першим другом короля.

Величавий був дім Евмахоса. Зелені, червоні, сині та жовті стовпи, одвірки, стіни та ворітниці були оздоблені різьбою, фігурками, малюнками, а тут і там блищали навіть полірований спіж або мідь. По двору в нього ходило чимало рабів та невільниць, а на гнойовищі роїлося від товстих баранів та широкорогих волів і корів. Собаки стерегли хату, а новий поріг швидко вигладили постоли гостей, посланців та приїжджих купців з Крети, Кітери, Евбої, Йонії, Карії, а навіть і з далекої Дарданії.

Росло майно, значення Евмахоса, одначе найкращим самоцвітом його щастя була й зосталась Герзет. Всупереч звичаєві Єгипту, вона засіла при огнищі Евмахоса, як жрекиня при жертовнику, а коли надходили на неї спомини розгульного життя Пібаста, казала собі: "Не шукай щастя у багатьох, бо даєш його тільки одному!"

1921

--— КІНЕЦЬ —--